

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

**ROMOVÉ V ČESKOSLOVENSKU
V LETECH 1948 AŽ 1989 SE ZAMĚŘENÍM
NA KARVINSKO ZA NORMALIZACE**

Bc. Jakub Doležal

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2019

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Romové v Československu v letech 1948 až 1989 se zaměřením na Karvinsko za normalizace“ vypracoval samostatně za pomoci v práci uvedených pramenů a odborné literatury.

V Olomouci dne 20. srpna 2019

.....

Bc. Jakub Doležal

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji zejména vedoucí své diplomové práce za odborné vedení mé práce, rady, vstřícnost a věcné připomínky. Děkuji také dalším členům Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za ochotu pomáhat mi ve chvílích nesnází. Dále bych chtěl poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu Karviná, všem dotazovaným, kteří mi věnovali svůj čas a chuť sdělit své vzpomínky a v neposlední řadě své rodině za podporu při mém studiu.

Obsah

Úvod	6
1. Historie Romů	9
1.1 Původ Romů	9
1.2 Historie Romů do roku 1948	11
1.3 Romská rodina	15
2. Komunistický režim v období let 1948-1989 v Československu	19
2.1 Historická východiska poválečného období	19
2.2 Převzetí moci komunisty – Únor 1948	21
2.3 Charakteristika komunistického režimu v Československu.....	24
2.4 Ekonomika v době komunistického režimu	27
2.5 Sociální a kulturní aspekty života v Československu	24
2.6 Pražské jaro	31
3. Období normalizace	33
3.1 Počátek normalizace	33
3.2 Charakteristika normalizace	35
3.3 Nástup Gustáva Husáka k moci.....	36
3.4 Omezování lidských práv	38
3.5 Odpor proti normalizaci.....	45
4. Postoj komunistického režimu vůči romské komunitě	45
4.1 Nucená asimilace Romů	45
4.2 Organizovaný rozptyl.....	50
4.3 Vznik Svazu Cikánů-Romů	52
4.4 Charta 77 a romská otázka.....	53
5. Postavení a situace Romů na Karvinsku	55
5.1 Romové na Karvinsku v období 50. a 60. let	55
5.2 Romové na Karvinsku v období 70. let.....	60
5.3 Romové na Karvinsku v období 80. let.....	53
Závěr	67
Seznam pramenů a literatury	70
Seznam literatury	70
Prameny	73
Internetové zdroje.....	75

Seznam zkratek	77
Resumé.....	78
Přílohy.....	78

Úvod

V této diplomové práci se autor věnuje otázce postavení Romů, jejich zvykům a soužití romské komunity (rodiny) v Československu v období vlády Komunistické strany, což je dáno léty 1948 až 1989, s důrazem na období normalizace a geograficky na oblast Karvinska. Důvodem pro vybrání tohoto tématu jsou osobní zájmy autora, jelikož z této lokality pochází a stále v ní žije. Zároveň byl v minulosti s Romy několikrát v kontaktu díky soužití v jednom městě a dále s romskými žáky i úzce každodenně pracuje jakožto učitel na jedné z karvinských základních škol. S ohledem na dosud vydané literární publikace a řadu studií, jejichž bibliografický seznam uvádím na konci práce, včetně právních předpisů, je zřejmé, že důraz na otázku romské minority nebyl v historii československé společnosti tak významný a akcentovaný, jako je tomu v dnešních souvislostech.

Zde je zapotřebí zmínit to, že o soužití majority a romské menšiny bylo pojednáváno již v době první republiky (od roku 1918, kdy se Československo stalo demokratickou republikou). V této době se k uvedené problematice začali hlásit také politici, kteří se dané téma snažili exaktně uchopit a řešit jej, nicméně byl to až nástup Komunistické strany Československa (KSČ) v roce 1948, a zejména pak nastolené období normalizace (po roce 1969), kdy se postavení Romů v československé společnosti výrazněji zhoršilo. Bylo to dáno také tím, že již v roce 1958 začal platit zákon, který znemožňoval kočování osob. Kočovní způsob života byl pro Romy typický, nicméně komunistický režim již toto nechtěl nadále připouštět, chtěl, aby Romové obývali jedno místo, a tak bylo právním předpisem č. 74/1958 Sb. rozhodnuto o trvalém usídlení kočovních osob. Kočovní způsob života byl tedy nadále zakázán. Tento zákon byl následně zrušen až v roce 1990, a to zákonem č. 57/1998 Sb., kterým se zrušil i zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, ve znění zákona č. 175/1990 Sb.

Při zpracování diplomové práce jsem vycházel z řady pramenů a dostupné, zejména české literatury. Tomuto tématu se v českém vědeckém prostoru věnuje řada autorů. Na prvním místě lze zcela určitě zmínit Ctibora Nečase a jeho publikaci *Romové v České republice včera a dnes*, v níž se Nečas objektivním pohledem věnuje předmětné tematice, která je analyzována a studována i v této diplomové práci. Dále se mohou zmínit o práci Niny Pavelčíkové, kterou je *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Na rozdíl od Nečase je v této publikaci začleněno daleko více podrobnějších informací o životě a postavení romské menšiny v československé

společnosti od roku 1945 až do roku 1989. Proto také bylo z obou výše uvedených prací poměrně často čerpáno a citováno.

Nečas a Pavlíčková však nejsou jedinými odborníky, kteří se romskou otázkou v historii Československa zabývali. Zmínit lze také další, jako např. Tomáše Haišmana, Petra Víška, Evu Davidovou, Bartoloměje Daniela, Marka Jakoubka, Petra Říčana, Petra Bakaláře či Janu Horváthovou. Každý z těchto autorů však přistupuje k dané problematice svým vlastním, osobitým způsobem, a to i na základě vlastních zkušeností. Některé publikace také vynikají specifickým vhladem v širším kontextu, kdy je možné získat objektivní údaje o sociální úrovni romského obyvatelstva v době československé normalizace. Lze také z uvedených publikací zjistit, jaký byl život romského etnika během komunistického režimu.

Použitými prameny byly dostupné právní předpisy, dokumenty, vyhledal jsem také informace z oblastního archívu v Karviné, nařízení týkající se romské menšiny v tomto regionu v Moravskoslezském kraji apod. Pro teoretickou část bylo důležité získat právě uvedené prameny legislativního typu, aby bylo možno posoudit, jak se politický režim KSČ vyrovnával s romskou otázkou a jak k ní přistupoval zejména v době normalizace. Kromě již dříve zmíněného zákona se jedná také o dokument *Charty 77 č. 23: Postavení Cikánů-Romů v ČSSR* pocházející z roku 1978.

Hlavním cílem diplomové práce je identifikovat historii postavení a každodenního života romské menšiny na území regionu dnešního okresu Karviná po dobu zkoumaného období vlády KSČ. K naplnění tohoto cíle poslouží literární rešerše s využitím primárních a sekundárních písemných zdrojů. V analytické části práce bude aplikována metoda orální historie (analýza rozhovorů s romskými pamětníky) a analýza archivních dokumentů. Následně proběhne metoda komparace mezi výše zmíněnými zdroji, ale také s úředními proveniencemi, tzn. zákony, vyhlášky atd.

Diplomová práce je rozdělena do 5 kapitol, přičemž první tři z nich jsou teoretickou částí. Nejdříve je pojednáno o historii Romů od jejich samotného počátku přes období první a druhé světové války až k převzetí moci KSČ v Československu v roce 1948. Druhá kapitola se blíže věnuje ukotvení komunistického režimu v Československu od roku 1948, přičemž ve třetí kapitole je pozornost zaměřena právě na období normalizace, což je významná část českých

dějin. Čtvrtá kapitola seznamuje čtenáře s postavením romského etnika, s jejich zvyky a způsobem života za éry komunistického režimu.

Analytická část představuje jak vlastní práci s archivními dokumenty, tak přibližuje vlastní historii pamětníků, kteří na Karvinsku stále žijí. Tyto poznatky začleňuji pod pátou kapitolu, resp. výpovědi respondentů budou vloženy také do kapitoly čtvrté, tím vznikne výkladový příběh. Budu tak moci zároveň ověřit, v jakých souvislostech se teorie prolíná s praxí a jak samotní pamětníci prožívali zejména dobu normalizace, v čem je toto období omezovalo, jak mohli praktikovat svoje zvyky, způsoby typické pro romskou menšinu apod.

1. Historie Romů

Etnonymum Rom¹ je používán různě. Kdo je tedy Rom? Koho můžeme považovat za Roma? Podle Prokešové je Rom osoba, která se buď sama za Roma považuje, nebo je svým okolím na základě antropologických, kulturních anebo sociálních indikátorů za příslušníka romské menšiny považována. Existují tři kritéria, která nám mohou pomoci definovat, koho můžeme zařadit do kategorie Rom. Prvním z nich je etnická příslušnost, tzn. člověk, který se sám považuje za příslušníka romského etnika. Druhým kritériem je fyzická charakteristika, barva pleti, vlasů či očí. Třetí kritérium je kultura, kdy Romové sdílí a ctí své klasické tradice, jazyk a zvyky. V majoritní společnosti převládá představa, že Romem je ten, kdo se od většiny odlišuje především barvou pleti.² Zároveň se v České republice od roku 1989 dodnes vede diskuse o termínech Cikán a Rom. Spor se vede především o to, jaký termín by se měl používat. Rozpor je i mezi samotnou romskou komunitou, ale nejčastěji dochází k této shodě – termín Cikán je český název pro označení Romů lidmi, kteří sami nejsou Romy.³ Romové si v roce 1971 na prvním Mezinárodním romském zasedání v Londýně (i s účastí ČSSR) odhlasovali, aby se užíval pojem Rom či Romové a aby tento název byl respektován a používán. Označit někoho Cikánem je v dnešní společnosti považováno za hanlivé až urážlivé a vždy, když se tento název objeví na veřejnosti od známé osoby, způsobí to nejen u samotných Romů velkou míru nevole.⁴ Avšak tato problematika je velmi individuální, existují Romové, kteří když jsou nazváni Cikánem, nejsou uraženi. Na tomto sjezdu byla mimo jiné i ustanovena oficiální hymna a romská vlajka s modrým a zeleným pruhem, v jejímž středu se nachází červená čakra⁵, která symbolizuje odkaz na indický původ Romů (viz. příloha č. 1).⁶

1.1 Původ Romů

Původní oblastí výskytu Romů byl předpokládán Egypt, čemuž odpovídá i dnešní označení Romů v jiných jazycích. V angličtině odpovídá slovu Romové označení Gypsies (od slova Egyptians), ve španělštině Egiptianos apod.⁷ Egypt byl ale popřen dalšími výzkumy.

---

¹ Rom znamená v romštině muž či manžel, romni pak žena či manželka.

² PROKEŠOVÁ, Miriam: *Romové, otázky a hledání odpovědí*. Ostrava 2010, s. 16.

³ JAKOUBEK, Marek et al: *Cikáni a etnicita*. Praha 2008, s. 9-10.

⁴ GUY, Will: *Between past and future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press 2001, s. 19.

⁵ V hinduismu označuje jednotlivá energetická místa v lidském těle.

⁶ JELEFF, Sophie: The Council of Europe: Protecting the rights of Roma. s. 9. In: <https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/5976-pdf-the-council-of-europe-protecting-the-rights-of-roma.html> [cit. 31. 7. 2019].

⁷ NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 12.

Autoři, kteří se zabývají romskou problematikou, se tak shodují, že pravlastí Romů je Indie. Proto jejich vnější fyzické znaky jsou stále velmi podobné těm, které nosí sami dnešní Indové – snědá pleť, tmavé černé vlasy i oči. Rovněž se přiklání k domněnce, že předkové dnešních Romů patřili s velkou pravděpodobností k původním obyvatelům Indie. Na přelomu 2. a 1. tisíciletí vlivem útoků nájezdníků - Indoárijců (též označováni jako Árijci) - byli původní obyvatelé Indie podmaněni. Ti, kteří Indoárijci nebyli podmaněni, byli vytlačeni do nepřístupných oblastí země a zbývající část populace začali Indoárijci pozvolna asimilovat mezi své etnikum.⁸ Indoárijci tak vytvořili společenský systém, který jim zaručoval postavení ve vyšších společenských patrech. Tento kastovní systém byl poměrně složitý a sami Indoárijci se dělili do tří vrstev (varen). Do první a nejvyšší varny *bráhmany* náleželi kněží a učenci, do druhé *kšatrije* patřili bojovníci a vládcé. Do poslední třetí varny *vajšije* patřili obchodníci. Později přibyla ještě čtvrtá varna *šúdry* s řemeslníky a zemědělci. V pozdější fázi vývoje se varny rozpadají na kasty a tento složitý systém se i v dnešní Indii udržuje.⁹

Z původních obyvatel Indie jsou za nejbližší příbuzné Romů považováni Domové. Kultura dnešních Domů má určité společné rysy s kulturou dnešních Romů. Proto se předpokládá, že po odchodu z Indie, kde každá domská kasta měla své jméno např. podle vykonávané profese, si Domové začali uvědomovat svou odlišnost na základě jiných antropologických rysů, které je odlišovaly od obyvatel jiných zemí, kam Domové z Indie odcházeli. V Evropě tedy poté došlo ke změně názvu modifikací výrazu Dom na výraz Rom. Domové povětšinou nespádali do kastovního systému, patřili mezi tzv. nedotknutelné a tento nízký sociální status, ale i války či hladomor je nutil si hledat příhodnější místa k životu.¹⁰

První destinací z Indie směr západ na jejich dlouhé cestě do Evropy byla přirozeně Persie. Dnes bychom mohli dávnou perskou říši geograficky situovat z velké části na území dnešního Íránu. Důkazem je i to, že některá slova v romštině pocházejí právě z perštiny. V 7. století n. l. se Romové uchýlili s největší pravděpodobností do Arménie. Současní Lomové, kteří zde žijí, jsou jejich potomci.¹¹

---

⁸ COHN, Werner: *Cikáni*. Praha 2009, s. 31-32.

⁹ HORVÁTHOVÁ, Jana: *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 7-8.

¹⁰ UNUCKOVÁ, Michaela: *Žijí mezi námi: historie a současnost Romů*. Karviná 2007, s. 8-9.

¹¹ ZEMAN, Viliam: *Vybrané kapitoly z romologie - východiska pre sociálnu prácu*. Bratislava 2006, s. 10.

Příchod Romů do středověké Evropy se neodehrál v jedné velké vlně, ale v několika menších vlnách. Jedna šla přes Blízký Východ do střední a jihovýchodní Evropy, další přes severní Afriku do Španělska.¹² Romové se zdržovali rovněž na území Egypta, Řecka či Malé Asie, kde konkrétně v Konstantinopoli (dnešní turecký Istanbul) jsou zmiňováni již v 9. století. Pověštinou to byli kotláři, hudebníci, provazolezci, kejklíři apod. Na evropském území byli Romové poprvé zaznamenáni už ve 14. století, kdy přicházeli v kvantitativně ne tak velkých skupinách, ty čítaly maximálně desítky kočovníků. Původně byli širokým okolím přijímáni a od místních vládařů dostávali dokonce ochranné listy, jelikož byli považováni za poutníky.¹³

1.2 Historie Romů do roku 1948

V 15. století se zvyšuje počet kočujících Romů na našem území. Jejich příliv měl za následek to, že byla vydávána přísná protiromská nařízení. Pohybujeme se v období plném válek, lidé se obávali o holý život a zvěsti, které se k jejich uším o Romech donesly, jim na klidu nepřidaly. Jako první zmínku o vyloučení Romů z moravského území datujeme tu z roku 1538 a o tři roky později viníci požáru, který zasáhl Prahu, měli být právě Romové.¹⁴

Mezi faktory, které způsobovaly nelibost evropského obyvatelstva vůči Cikánům (ve středověké Evropě se výraz Rom vyskytoval jen ojediněle) byla kriminalita a jejich neusedlý způsob života, což logicky pramenilo z toho, že nevlastnili žádnou půdu. Během třicetileté války se Cikánům nevěnovala příliš velká pozornost, starostí bylo i tak dost. V 17. století se s hrozícím tureckým nebezpečím zvedla vlna stíhání a zatýkání Romů.¹⁵ Přestože císař Leopold I. i Karel VI. vydali několik nařízení a patentů, které měly Romy vyhnat ze země, nepodařilo se jim to. Ta byla mnohdy opravdu velmi drastická – Romové dokonce mohli být kýmkoliv a kdekoliv beztrestně zabití. Ne jinak tomu bylo i v ostatních evropských zemích.¹⁶

Osvícenství přineslo změnu postojů. Ačkoliv původně Marie Terezie měla k Romům stejný přístup jako její předchůdci, postupně přešla na asimilační politiku a vydala nařízení, aby se Romové na vesnicích či ve městech usadili a platili daně. Bylo nařízeno, aby nepoužívali

---

¹² V rámci evropských států je dnes největší romská minorita situována právě ve Španělsku, na druhém místě je Rumunsko.

¹³ DAVIDOVÁ, Eva: *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. vyd. Praha 2004, s. 18

¹⁴ FRASER, Angus. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 97.

¹⁵ Byli často podezříváni z donášení informací tureckému vojsku, které v 1683 bojovalo u Vídně.

¹⁶ HORVÁTHOVÁ, Jana. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, s. 9 – 10.

romštinu a obchodovali s koňmi. Děti byly dávány či v některých případech byly i násilně odebrány na „převýchovu“ do rolnických rodin a ve věku deseti let měly jít do služby nebo se měly učit řemeslu. Josef II. se zasadil o to, aby Romové posílali děti do školy a dodržovaly křesťanské svátky. V oblékání a zvycích se měli Romové řídit zvyklostmi ve svém okolí. Politika Marie Terezie a Josefa II. nebyla úspěšná hlavně z toho důvodu, že používala násilné metody. V 19. století byli Romové vykazováni za hranice státu, pokud se nebyli schopni prokázat platným pasem nebo nemohli prokázat, že si řádně vydělávají. Pokud to nedoložili, měli být souzeni za tuláctví, většinou byli posláni na nucené práce a v dřívějších letech ve vyhrocených případech rovnou i posláni na smrt.¹⁷ Část Romů se ale v 19. století začíná ze své vlastní vůle usazovat, uvědomovali si totiž, že neustálá migrace s sebou přináší neustálou nejistotu a nestálé životní podmínky. Neměli to však jednoduché, jelikož obyvatelé obcí je mezi sebou nechtěli a zde vidíme počátek izolace romských osad od majority.¹⁸

První republika i přes svůj výrazný demokratický charakter kočující Romy tolerovala pouze v nezbytné míře. Ústavou Československé republiky byla sice Romům přiznána rovnoprávnost, která zaručovala samostatnost, svobodu a základní demokratická práva. Stali se tak národnostní menšinou. Stále zde ale zůstával problém v jejich kočovném způsobu života, který se nová republika snažila vyřešit. Roku 1927 byl vydán zákon č. 117 proti potulným Romům a tulákům, kteří žijí cikánským způsobem. Díky tomuto zákonu byla prováděna hlavně evidence Romů a následně vydávány cikánské legitimace namísto občanských průkazů, které obsahovaly otisky prstů a byly určeny kočovným, potulným a posléze i všem ostatním Romům. Tyto legitimace museli mít vždy při sobě a tato evidence na jejím konci čítala necelých 40 tisíc jedinců.¹⁹ Touto celkovou evidencí Romů došlo k diskriminaci celého etnika, jelikož měli zakázaný vstup do vybraných měst. Ve 30. letech po nástupu totalitních režimů v Itálii a Německu bylo postavení Romů ve společnosti velmi kruté. Rasová politika nacistického Německa si kladla za cíl úplné vyhlazení „méněcenných“ ras. Nejvíce se to dotklo Židů a Romů. Byli označeni za podřadné obyvatele evropského kontinentu a rovněž za nebezpečí pro samotné Německo. V roce 1936 byli Romové zaregistrováni a začal jejich transport do vyhlazovacích

---

¹⁷ ŠOTOLOVÁ, Eva: *Vzdělávání Romů*. Praha 2011, s. 20-21.

¹⁸ FRYDRÝŠKOVÁ, Kristýna: *Z kočovníků vesničany*. In: <http://www.romanovodori.cz/etno/z-kocovniku-vesnicany/> [cit. 18. 8. 2019]

¹⁹ FRASER, Angus. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 272 – 274.

táborů. V roce 1940 bylo v Protektorátu Čechy a Morava registrováno 36 969 Romů a dalších 36 313 bylo držiteli cikánských legitimací.²⁰

„Koncem třicátých let Romové hromadně utíkali z území Německa, převážně víc do Čech než na Moravu. Na naše území přicházeli Romové němečtí a rakouští. Po zabrání Sudet se spolu s ostatním obyvatelstvem stěhovali do vnitrozemí. 30. listopadu 1939 bylo na základě výnosu ministerstva vnitra Romům nařízeno zanechat kočovného způsobu života a nejpozději do konce ledna 1940 se trvale usadit. Rodiny, které neměly domovskou obec, musely na základě výnosu zůstat na místě pobytu z 31. ledna na 1. únor 1940. Kdo neuposlechl výnosů, měl být poslán do kárného tábora. Kárné pracovní tábory byly úředně ustanoveny vládními nařízeními z března a dubna 1939 pro osoby nad osmnáct let „štítící se práce“. Romové do nich byli posíláni spolu s dalšími asociály, často zcela bezdůvodně. Odpor obcí proti usídlování Romů v jejich katastru tak vedl k využívání tohoto usnesení, k této skutečnosti přispívaly hmotné majetky těchto bývalých kočovníků a jejich konfiskace.“²¹

Pracovní tábory pro Romy byly během 2. světové války postaveny v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu. Odtud byli Romové posíláni dál do koncentračního tábora v Osvětimi, případně dalších říšských táborů. Kolik za 2. světové války zahynulo Romů, se jen odhaduje. Číslo se pohybuje v rozmezí šesti a sedmi tisíci, reálné číslo však bude vyšší. To i tak znamená, že drtivá většina českých i moravských Romů byla usmrcena. Po skončení války došlo k velké migraci Romů za prací do průmyslových center. Velkou roli v této migraci sehrál i dekret prezidenta republiky Edvarda Beneše č. 88/1945 Sb., který nařizoval všeobecnou pracovní povinnost. Roku 1946 se cílem migrace Romů stalo československé pohraničí, které bylo po válce vylidněné. To byl předpoklad k tomu, aby se sem mohli stěhovat i Romové ze Slovenska, kteří zde byli lákáni za lepším životním. Nejprve přišli muži a po získání práce a určitém období asimilace přišel i zbytek rodiny.²²

„Státní orgány v poválečném období odmítly k Romům přistupovat jako ke zvláštní národnosti. Domnívaly se, že Romové svou zaostalost mohou překonat pouze tak, že se vzdají svého dosavadního života a co nejvíce se přizpůsobí většinovému obyvatelstvu, znamenalo to, že nesměli zakládat folklórní soubory, mládežnické nebo sportovní kluby, ve školách se

---

²⁰ NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc 2002, s. 25.

²¹ ŠOTOLOVÁ, Eva: *Vzdělávání Romů*. Praha 2000, s. 11.

²² FRASER, Angus M.: *Cikáni*. Praha 1998, s. 270-271.

nesměly zpívat romské písně, nesměly vycházet romské knihy a časopisy, v televizi se nesměly vysílat romské večerníčky. Nepoužívalo se ani označení Romové nebo Cikáni, ale občané cikánského původu.²³ Ani po změně politického režimu po roce 1948 vláda nepovažovala řešení romské otázky za klíčový bod ve svém programu. Ovšem svými zásahy vláda zvládla téměř zničit tradiční vazby v romské komunitě.²⁴

Politika asimilace v padesátých až sedmdesátých letech minulého století, která byla prováděna na základě zákona č. 78/1958 Sb. o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob, ilustruje rozvrat vztahů v komunitě. Usedlí i kočující Romové, kteří cestovali z práce v Čechách za rodinou na Slovensko, byli trvale usídleni v místě, kde byli zrovna zastíženi. Již roku 1952 vydalo ministerstvo vnitřní směrnici „Úprava poměrů osob cikánského původu“, ve které byly zaznamenány počty Romů a jejich způsob života. Ostatně tento problém v podobě kočujících Romů chtěly ukončit i jiné evropské státy, směrem na západ např. Nizozemsko, Francie či Belgie, směrem na východ Rumunsko či Maďarsko.²⁵

Díky této směrnici nařídilo ministerstvo provést osm bodů, které měly vést k „převýchově“:

- Zapojení do řádného pracovního poměru a ubytování v místě bydliště.
- Kontrola správnosti vyplácení mezd.
- Zvýšený dohled nad docházkou do školy a zajištění umístění cikánských dětí do předškolních zařízení.
- Výchova ostatního obyvatelstva, které se má dosáhnout odstraněním zbytků rasové diskriminace.
- Odstranění všech projevů diskriminace v úředním styku a ve veřejném životě při současné likvidaci negramotnosti.
- Zapojení uvědomělých občanů – Cikánů do převýchovného procesu.
- Řádná evidence cikánského obyvatelstva.

---

²³ MANN, Arne B.: *Romský dějepis*. Praha 2001, s. 36.

²⁴ ŠOTOLOVÁ, Eva: *Vzdělávání Romů*. Praha 2011, s. 33-34.

²⁵ NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc 2002, s. 53.

Avšak plnění směrnice bylo nedůsledné, zejména kvůli romské nekvalifikovanosti a negramotnosti.²⁶

1.3 Romská rodina

Je třeba si uvědomit, že rodina hrála v životě Romů vždy velkou roli, kdy již v době kočování byli členové rodiny na sobě vzájemně závislí. Rodina pro ně také představovala zdroj obživy, měla i vzdělávací, ochrannou, sociální, psychologickou a ekonomickou funkci. Romové žili pospolu, a to i v rámci širší rodiny v jedné osadě, přičemž nebyli spojeni jenom pokrevními příbuzenskými vztahy, ale také rodinnými tradicemi a vzájemnou solidaritou. Největším trestem pak pro Roma bylo, pokud by ho rodina vyhnala, neboť by ztratil veškeré své jistoty. Rodina posilovala svoji prestiž počtem narozených dětí, především chlapců. Jako prvorozené dítě si mladí manželé proto přáli chlapce (muži určitě, ženy však ve skrytu duše doufaly, že první dítě bude děvče, které by bylo pro matku významnou pomocnicí v „ženských pracích“). Každé další dítě bylo vřele vítáno. Výchovu dětí měla na starosti především matka, což rozhodně platí i v dnešních rodinách, ale o děti se starali i ostatní členové velkorodiny. Romské děti vyrůstaly obklopeny třemi, někdy i čtyřmi generacemi v soudržném a okolnímu světu uzavřeném společenství.²⁷

Romská rodina je zpravidla mnohogenerační a početná. Matky mají první dítě velmi brzy, nejpozději ve dvaceti letech porodí první dítě. Slova jako antikoncepce nebo bezpečný sex byly v minulosti pro většinu Romů cizí pojmy, situace je již v dnešních dnech určitě více stabilizovaná. Není neobvyklé, že dívky mohou mít své první dítě ještě před tím, než dosáhnou věku patnácti let. Není ani výjimečné najít rodiny, které mají i více jak osm vlastních dětí. Bývá také velmi časté, že matky tolika dětí nikdy nepracovaly a pracovat ani neplánují, jelikož se celý svůj život musí starat o své potomky. Romové děti neplánují, ale když už je žena v očekávání, ani se dětem nebrání.²⁸

---

²⁶ ŠOTOLOVÁ, Eva: *Vzdělávání Romů*. Praha 2011, s. 35-36.

²⁷ EKOPUNK.CZ: *Znaky tradiční romské komunity*. In: <http://ekopunks.blog.cz/1005/znaky-tradicni-romske-komunity> [cit. 15. 3. 2018].

²⁸ NAVRÁTIL, Pavel – ŠIŠLÁKOVÁ, Monika: Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách. In: SÍROVÁTKA, Tomáš (ed.). *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno 2004, s. 140.

Výchova romského dítěte je ve většině případů liberálnější než u dítěte z majoritní společnosti. S výchovou rovněž souvisí i vytváření hodnotového systému dítětem. Nejprve je nejvíce ovlivňován samotnými rodiči, později se na jeho hodnoty a vidění světa může projevit i vliv učitele nebo jeho kamarádů.²⁹

Dominantní postavení v rodině má muž. Hlavním úkolem muže je zajistit své rodině ekonomické zázemí. Vydělané peníze odevzdává manželce, obecně ženě, která za ně musí pořídit jídlo a ošacení. Pokud muž není schopen finančně zabezpečit rodinu, ať už ze zdravotních důvodů, z důvodu nezaměstnanosti nebo je např. ve výkonu trestu, finanční odpovědnost se přenáší na ženu, avšak její status v rodině se s „živitelskou“ funkcí nezvyšuje.³⁰

Žena byla považována za podřízeného člena rodiny. Vnější znakem bylo např. to, že při chůzi s mužem po ulici šla několik kroků za ním. Dnes už ale tento jev díky emancipačnímu hnutí není příliš běžný. Hlavním ženiným úkolem je starost o domácnost a výchova dětí. To potvrzuje i vysokoškolský profesor z Nepálu Ram Katuwal, který v současné době žije v České republice. Ten konstatuje, že ženy v Nepálu, který samozřejmě s Indií sousedí a výchozí rodinná kultura je velmi podobná, se musí postarat o potomky a muž o to, aby do rodiny přinesl peníze.³¹ Muž je v podstatě pasivním rodičem. Přestože má své děti rád stejně jako matka, výchovu přenechává partnerce, poněvadž péče o potomky patří do povinností matky. Otec se angažuje převážně ve výchově chlapců. Když chlapci dorostou zhruba do šesti let, začíná jim otec vštěpovat, jaké budou jejich povinnosti, až sami budou mít vlastní rodinu. Výchova dívek je záležitostí především matek, otec do výchovy zasahuje tehdy, když si matka s dcerami neví rady.³²

Jak již bylo výše uvedeno, pro Romy znamená rodina prakticky vše. Velká část romské populace žije v městských ghettech situovaných ve většině případů na okrajích měst. Bydlí v bytech nejnižší kategorie, samotné byty obývají početné rodiny, někdy se k nim přidávají i příbuzní z jiných částí republiky, či ze Slovenska, kteří jsou zde oficiálně na návštěvě, neoficiálně s rodinou bydlí. Romská ghetta jsou charakteristická vysokou mírou

---

²⁹ KALEJA, Martin: *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava 2011, s. 25.

³⁰ KALEJA, Martin: *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava 2011, s. 19-20.

³¹ KATUWAL, Ram Kumar: Babylon. In: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1131721572-babylon/419236100152002/obsah/685061-ram-kumar-katuwal> [cit. 31. 7. 2019].

³² HÁJKOVÁ, Markéta: Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v ČR. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha 2001, s. 138-139.

nezaměstnanosti a s tím souvisejí i různé sociálně patologické jevy, jako např. užívání drog, páchání trestné činnosti, gamblerství apod.³³

Romové na své rodině velmi lpí a má pro ně ochrannou funkci. Jejich rodina ovšem nezahrnuje pouze nejbližší příbuzné, ale do rodiny se počítá i široké příbuzenstvo, se kterým rodina žila pohromadě např. v jedné osadě nebo čtvrti. Panuje mezi nimi vzájemná solidarita. Kmenové vazby v romské rodině se projevují např. vysokou mírou endogamie, tj. manželství mezi příbuznými, takže děti a často ani jejich rodiče (obecně dospělí jedinci) nerozlišují stupeň příbuznosti. Romové tedy dávají přednost kolektivnímu duchu rodiny.³⁴

Vývoj romské rodiny prošel v dalších letech mnohými změnami. Například se mezi Romy rozmohlo samostatné bydlení mladých rodin, přesto si ale zachovali vazby k rodině a k rodičům. Členové romské rodiny se vždy vzájemně podporovali, pomoc v běžném životě byla neodmyslitelná. Pokud zůstal nějaký člen rodiny svobodný, nadále žil u svých rodičů. V případě osiřelého dítěte se jej ujala rodina.³⁵ Romové si také vždy velice vážili starých lidí. Uvědomují si svou povinnost postarat se o ně a opatrovat je. I dnes prakticky neexistují romští senioři, opravdu maximálně jen v ojedinělých případech, kteří by žili v domovech pro seniory s pečovatelskou službou. Byla by to pro celou rodinu potupa a hanba.³⁶

Některé tyto základní znaky romské rodiny přetrvávají dodnes, i když zde byly mnohé snahy majority o rozmělnění romského společenství a jejich tzv. převýchovu. Romské rodiny jsou i v dnešní době početné, i přesto že se často potýkají se špatnou ekonomickou situací, která pramení ze vzrůstající rasové nesnášenlivosti a především nízkého nebo žádného dosaženého stupně vzdělání.³⁷ Mezi romskou komunitou narůstá kriminalita, matky jsou často nucené vzdát se svých dětí kvůli ekonomické zátěži, nebo se naopak děti stávají obživou rodiny díky sociálním dávkám. Do popředí hodnotového žebříčku se dostávají peníze, které potřebují pro přežití. Chtějí se jejich pomocí vyrovnat majoritě a usnadnit si svůj těžký život. Bohužel i z tohoto důvodu pozorujeme nárůst drobné kriminality, jako jsou kapesní krádeže atd. Dnes se

---

³³ HUČÍN, Jakub: *Romové jsou jiní a jiní zůstanou*. Praha 2004, s. 9-13.

³⁴ HUČÍN, Jakub: *Romové jsou jiní a jiní zůstanou*. Praha 2004, s. 9-13.

³⁵ ŘÍČAN, Pavel: *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 2. vyd. Praha 2000, s. 36-37.

³⁶ ŠTĚPÁŘOVÁ, Ema: *Specifika romské rodiny*. In:

<https://www.zkola.cz/rodice/sopatologjevy/rasismus/Stranky/%C5%A0t%C4%9Bpa%C5%99ov%C3%A1,-Ema-Specifika-romsk%C3%A9-rodiny.aspx> [cit. 16. 3. 2018].

³⁷ NAVRÁTIL, Pavel: *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha 2003, s. 84.

tradiční romská rodina a pospolitost pomalu vytrácí a přirozené autority už nemají vliv jako dřív, což je problém hlavně u nejmladší generace. I přesto se mnohé romské rodiny nadále vyznačují svou soudržností.³⁸

„Romové se mezi sebou nezdraví. Jsou vždy pospolu, v úzkém rodinném společenství. Rodiče se s dítětem ráno při odchodu do školy neloučí, při návratu domů nezdraví. Potkají-li se, nebo vidí-li se, členové romského společenství po delší době komunikaci začínají kulturně danými frázemi, např. „Kaj džas?“ (= Kam jdeš?), a tím se otevírá komunikační situace.“³⁹

Vztah Romů ke svému domovu (myšleno příbytek) je velice specifický. Díky svým kočovným tradicím se naučili nemít velký citový vztah ke svému obydlí. Majorita ovšem dělá pravý opak a ke svému domovu si vztah vytváří. Lidé z většinové společnosti si budoucnost plánují a hodlají se usadit na jednom místě a tomuto Romové příliš nerozumějí. To se odráží i v chování ke svému obydlí a nejbližšímu okolí. Může tak docházet k devastaci přidělených městských bytů (díky různým dotačním programům nebo záměrům ministerstev o sociálním začleňování, mají vyměřen minimální nájem, který ovšem neplatí, protože jsou zvyklí na skutečnost, že „stát se postará“), tím pádem romské rodiny dostávají výpovědi z bytů a mnohdy končí na ubytovnách či v jiných bytech (té nejhorší kategorie), kde je kvalita bydlení velmi nízká. Mnohdy se do těchto bytů nestěhují Romové z vlastní vůle, ale jsou tam přestěhováni z vůle města. Tyto byty nižších kategorií se nacházejí v okrajových čtvrtích měst. V těchto okrajových čtvrtích se kumulují téměř všechny sociální problémy – vysoká míra nezaměstnanosti, většinou dlouhodobá, špatné bytové podmínky, nevyhovující hygienické podmínky, zdravotní, nižší životní úroveň, problematická školní docházka dětí, gamblerství, vysoká míra drogové závislosti u mládeže.⁴⁰

---

³⁸ PROKEŠOVÁ, Miriam: *Romové, otázky a hledání odpovědí*. Ostrava 2010, s. 45.

³⁹ KALEJA, Martin: *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava 2011, s. 30.

⁴⁰ MECHÚROVÁ, Leona: *Příručka dobré praxe RP ROMA*. Karviná 2008, s. 11-12.

2. Komunistický režim v období let 1948-1989 v Československu

2.1 Historická východiska poválečného období

V této diplomové práci je věnována pozornost postavení romské menšiny v Československu, a to od roku 1948 do roku 1989, se specifickým na období normalizace. Z hlediska českých dějin lze tuto část označit jako poválečnou, kdy se následně v únoru 1948 k moci dostali komunisté, což je významný historický milník.

Událost, která ovlivnila poválečné dění ve střední a východní Evropě, souvisí s konečnými důsledky Jaltské konference, kde se setkali vítězové mocnosti, resp. Velká trojka, složená ze Sovětského svazu (J. V. Stalin), Spojených států amerických (F. D. Roosevelt) a Velké Británie (W. Churchill). Již v průběhu války jednali tito představitelé uvedených států o poválečném uspořádání. Nejdůležitější pak bylo jejich jednání na Jaltě v únoru 1945. Spojenci se dohodli na tom, že budou podporovat vytváření koaliční vlády, složených z domácích a zahraničních odbojových sil prezentujících celé politické spektrum a o poválečném uspořádání v Evropě.⁴¹ „Jaltská konference bývá často vnímána jako dělení sfér vlivu mezi západní a východní velmocí a také jako zárodek studené války. Ve skutečnosti jen potvrzovala faktické rozložení sil.“⁴²

Za začátek studené války se nejčastěji považuje období krátce po skončení druhé světové války, do přelomu let 1946-1947, kdy se začala rozpadat spojenecká protihitlerovská koalice. Poválečné hranice Evropy a světa v dohodách, představách a protikladů mezi dvěma velmocemi USA a SSSR v ideologické, politické a hospodářské oblasti začaly nabírat konkrétnější podobu. S nimi vznikaly i obrysy budoucích sfér kontroly a vlivu mocností nad menšími státy. Bipolární rozdělení Evropy znamenalo, že studená válka se přenesla i na spojení USA a SSSR a získala i regionální podobu. Střední a jihovýchodní Evropa se stala doménou sovětské kontroly a vlivu. Tak vznikly v tomto regionu režimy lidové demokracie, z nichž se v letech 1947-1949 zformoval sovětský blok v čele se Sovětským svazem. Studená válka nebyla plánovaná, ale byla nevyhnutelná, protože vyplývala ze zásadních rozporů mezi liberálním kapitalismem v USA a komunistickým systémem totalitního

---

⁴¹ MARSEILLE, Jacques – LANEYRIE-DAGEN, Nadejje: *Významné události světových dějin*. Praha 1997, s. 272-273.

⁴² FRIEDMAN, Norman: *Studená válka 1945-1991*. Brno 2005, s. 4.

charakteru v SSSR. Československo se jako součást střední Evropy dostalo do sovětské sféry vlivu, vedeného diktátorem Josifem Vissarionovičem Stalinem.⁴³

Politika Stalina měla improvizovaný charakter a důležitým faktorem bylo Stalinovo úsilí posílit komunistické strany v regionu a prostřednictvím nich prosazovat sovětské záměry. Sovětské vedení pečlivě sledovalo situaci v jednotlivých komunistických stranách.⁴⁴ Stalinovými poválečnými cíli byly jeho bezpečnost - bezpečnost režimu, země a ideologie. Chtěl mít jistotu, že už žádné vnitřní nebezpečí neohrozí vládu jeho osoby a ani žádná jiná rizika zvenčí neohrozí jeho zemi a jeho spojence. Zájmy komunistů kdekoliv na světě nemohly nikdy převážit priority Sovětského svazu.⁴⁵

V roce 1947 měl za důsledek Stalinův velký vliv i odmítnutí účasti Československa na konferenci v Paříži o Marshallově plánu. Stalin postavil otázku účasti ČSR na Marshallově plánu jako otázku přátelství se SSSR. Účast by znamenala spolupůsobení, jehož cílem by byla izolace od SSSR. Ultimativní vystoupení Stalina zapůsobilo na československou delegaci, která se sjednotila na stanovisku, že Československo neudělá nic, co by bylo proti zájmům Sovětského svazu. Československá republika se zřekla podpory na modernizaci celého hospodářství a vytvoření základu na pokrok, a nastoupila cestu kopírování sovětského modelu rozvoje hospodářsko-sociální sféry se všemi důsledky nízké efektivní ekonomiky. Vysoká investiční náročnost na budování těžkého průmyslu bez možnosti zahraničního úvěru se projevila odčerpáváním vlastních zdrojů ze zemědělství. Podmínky přijetí Marshallova plánu byly pro SSSR nepřijatelné z politických, hospodářských i ideologických důvodů. SSSR tak chtěl zabránit rozšíření amerického vlivu v Evropě. Prioritou zahraničně politické strategie bylo pro Sovětský svaz, aby se upevnila jeho kontrola států ve své zájmové sféře, v níž nepřipustil žádné ústupky západu. SSSR si udržel a zpřísnil kontrolu nad těmito státy, která se postupně proměnila v mocenský blok a z jednotlivých zemí vytvořil své satelity.⁴⁶

---

⁴³ MARSEILLE, Jacques – LANEYRIE-DAGEN, Nadeije: *Významné události světových dějin*. Praha 1997, s. 276-277.

⁴⁴ Tamtéž, s. 276-277.

⁴⁵ GADDIS, John Lewis: *Studená válka*. Praha 2006, s. 20.

⁴⁶ MARSEILLE, Jacques – LANEYRIE-DAGEN, Nadeije: *Významné události světových dějin*. Praha 1997, s. 277.

2.2 Převzetí moci komunisty – Únor 1948

Únorovým převratem v Československu se v roce 1948 završila jedna významná etapa změn mocenské elity a započala nová vláda Komunistické strany Československa (KSČ). Její vládu odstartoval Únorový převrat, jež komunistická vládnoucí moc označovala ve své propagandě jako tzv. Vítězný únor. Pro přiblížení je to název komunistického převratu, který se uskutečnil v období mezi 17. až 25. únorem 1948. V období komunismu byl mimochodem 25. únor slaven jako státní svátek.⁴⁷ V dnešní době je převrat vnímán jako přechod od demokratického státu k režimu totality nebo také úpadek ekonomického vývoje, počátek útisku obyvatel Československa a v neposlední řadě připojení našich zemí k Sovětskému mocenskému bloku.⁴⁸

Politický převrat, který se chystal již od průběhu druhé světové války⁴⁹, odstranil předchozí lidově demokratický režim a vytvořil nový. Ten byl na bázi obrození Národní fronty ovládnut komunisty v čele s Klementem Gottwaldem. Národní fronta fungovala od 2. července 1946 do 25. února 1948 (Komunisté v tehdejších volbách získali 40,2 %). Monopol, který KSČ získala ve společnosti převratem, byl hlavní a nejdůležitější změnou.⁵⁰

V Československu se nátlak komunistů stále zvětšoval. Komunisté chtěli uchopení moci uskutečnit dříve, než se budou moci konat parlamentní volby, které byly plánované na rok 1948. Věděli, že se mohou spolehnout na Stalinovu pomoc a na SSSR, který měl rozhodující pozice ve střední Evropě. Ve vládě komunisté vyvolávali neustále konflikty. K. Gottwald jako předseda vlády neplnil rozhodnutí SSSR, a tak se vláda stávala nefunkční, protože nebyla schopna se dohodnout na žádných zásadnějších otázkách. Navíc přestupky komunistického ministra vnitra Václava Noska dělaly z bezpečnostního aparátu nástroj komunistů. Pomocí propagandy a populistických hesel se komunistům podařilo získat velkou část československé

---

⁴⁷ FIALA, Petr: *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno 1999, s. 45.

⁴⁸ FIALA, Petr: *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno 1999, s. 45-46.

⁴⁹ Po Mnichovské dohodě sám Beneš v Moskvě v roce 1943 domlouvá spojeneckou smlouvu se Stalinem a spolu s českými komunisty řeší poválečnou podobu Československa.

⁵⁰ KRÁTKÝ, Karel: *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň 2010, s. 383.

veřejnosti. Celkově to měla KSČ poměrně jednoduché, jelikož SSSR byl v očích obyvatelstva považován za osvoboditele a poválečná společnost byla plná levicových ideálů.⁵¹

Na svůj rozhodný útok proti demokracii 20. února 1948 využili komunisté demisi ministrů tří politických stran, k nimž se řadila Strana národně socialistická, Lidová strana a slovenská Demokratická strana. Demisi podalo 12 z 26 členů vlády. Nejzávažnějším podnětem demise byly přehmaty Státní bezpečnosti řízené komunisty. Představitelé občanských stran předpokládali, že prezident E. Beneš jejich demisi nepřijme, což by přimělo komunisty k ústupkům, nebo by krize mohla vyústit do pádu vlády a nových předčasných voleb. Komunisté se ale rozhodli využít situaci na uskutečnění svých plánů na státní převrat. Na 21. února svolali v Praze na Staroměstské náměstí shromáždění, na kterém vystoupil K. Gottwald a obvinil občanské strany, že se pokoušejí o zpátečnický zvrát. Současně vyzval, aby se v celé republice organizovaly akční výbory Národní fronty, které měly za úkol odstraňovat z veřejného a politického života všechny, kteří stáli komunistům v cestě. Po celém Československu se organizovaly masové demonstrace. 24. února se uskutečnila jednohodinová generální stávka, která ukázala, že se komunistům do značné míry podařilo ovládnout nejen ulici, ale i mnohé velké průmyslové podniky. Vznikaly a ozbrojovaly se lidové milice. Komunisté vyvíjeli tlak na prezidenta Edvarda Beneše, aby demisi ministrů přijal a jmenoval novou vládu, v níž by měli mít komunisté víc postů a silnější pozice. Prezident E. Beneš i navzdory slibu, který dal představitelům občanských stran, že jejich demisi nepřijme, nakonec podlehl nátlaku komunistů a demisi přijal.⁵²

Rozhodující událost dne 25. února 1948 odstartovala Dopolední audience K. Gottwalda u prezidenta E. Beneše, kde předseda vlády doporučil prezidentu republiky návrh na složení nové vlády se zastoupením ministrů všech politických stran a dvou nestraníků. V Praze na Václavském náměstí se sešlo více než sto tisíc komunistů a jejich sympatizantů. Taková veřejná shromáždění se konala i v dalších městech. Zároveň zasedal ústřední akční výbor Národní fronty. Vyvrcholení přišlo krátce po šestnácté hodině, kdy prezident republiky pozvanému předsedovi vlády oznámil, že přijal demisi nekomunistických ministrů a jmenoval novou vládu podle jeho návrhu. Prezident přijal všechny návrhy, které mu Gottwald předložil.⁵³

---

⁵¹ ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka: *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno 2012, s. 29.

⁵² ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka: *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno 2012, s. 32.

⁵³ CHOLÍNSKÝ, Jan: *O příčinách vítězství komunistů v únoru 1948*. Praha 2009, s. 56.

Prvořadým úkolem komunistické moci bylo po únoru 1948 upevnit si mocenskou pozici. Výkonnou moc převzali komunisté vytvořením vlády obrozené Národní fronty, ve které nekomunisté z politických stran obsadili pouze pět z dvaceti čtyř ministerských křesel. Komunisté ovládli i Sbor pověřenců⁵⁴ (v letech 1946 až 1950 byl v jeho čele Gustav Husák – pozdější československý prezident), kde si dosadili členy z vlastních řad. Upevňování komunistické moci v orgánech výkonné moci probíhalo na základě vylučování nekomunistů v rámci čistek, které prováděly Akční výbory obrozené Národní fronty. Upevňování své moci prosadili komunisté i na půdě parlamentu Národního shromáždění a Slovenské národní rady.⁵⁵

Převzetí moci Komunistickou stranou Československa způsobilo převratný zásah do politického, hospodářského a sociálního života země, čímž ukázala mimořádně silnou pozici ve společnosti.⁵⁶ Komunistická strana odůvodňovala mocenský nárok tím, že chce přivést lidstvo ve smyslu vizí vědeckého učení marxismu-leninismu ke světovému komunismu. Celý politický systém i politické strany, společenské organizace, státní aparát a hospodářství se ve struktuře a ve fungování řídily principem demokratického centralismu. Ten měl zjednodušeně vysvětleno fungovat na základě diskuze (mezi ústředním vedením a tzv. iniciativou pracujících), kdy usnesení a závěry vyšších stranických orgánů jsou vždy závazné pro všechny nižší orgány a kdy menšina se disciplinovaně podřizuje většině.⁵⁷

S jeho pomocí byla vynucena přísná stranická disciplína členů KSČ a zaručena nadvláda komunistické strany ve společnosti, ve státě i v hospodářství.⁵⁸ Po únorovém politickém vítězství mohlo vedení Komunistické strany Československa prosadit svou koncepci budoucího vývoje. Započalo tak dlouhé období základních transformací ve společnosti.⁵⁹

---

⁵⁴ Sbor pověřenců byl v letech 1944 až 1960 výkonný orgán Slovenské národní rady.

⁵⁵ ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka: *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno 2012, s. 32-33.

⁵⁶ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 49-50.

⁵⁷ MILTOVÁ, Alena.: *Centralismus demokratický*. In:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Centralismus_demokraticky%C3%BD [cit. 30. 7. 2019].

⁵⁸ VODIČKA, K: *Základní principy politického systému komunistického Československa*. Politologická revue, 4, 2000, č. 1, s. 108-118.

⁵⁹ MENCL, Vojtěch: *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha 1990, s. 236.

2.3 Charakteristika komunistického režimu v Československu

Druhou etapou upevnění moci komunistů byly volby do Národního shromáždění, které se konaly 30. května 1948. Masová podpora komunistické politiky v únoru 1948 potvrdila, že se KSČ těšila důvěře a podpoře převážné části československé veřejnosti. Voličům byla předložena jednotná kandidátka Národní fronty, kterou komunisté sestavili.⁶⁰ „Jednotná kandidátka dosáhla 89,2 %. Na Slovensku to bylo 84,9 %.“⁶¹

Tyto volby sice nebyly svobodné, ale pro voliče, kteří nesouhlasili s jednotnou kandidátkou, zde existovala možnost vhození bílého lístku do volební urny. „*V českých zemích ji využilo jen 9,32 % voličů a na Slovensku 13,98 % voličů.*“⁶² Ve volbách kandidovaly politické strany samostatně, ve vzájemném konkurenčním vztahu. Uzavřené dohody je však zavazovaly k vytvoření společné vlády, ve které se vzájemný poměr dosažených hlasů přenášel na počty získaných ministerských postů. Mohutná předvolební koalice tak proto působila jako dominantní strana.⁶³

Volby, z nichž se vytratila soutěživost politických stran, přestaly plnit kontrolní funkci a staly se pouze formální záležitostí. Po volbách v nově vytvořeném československém parlamentu měla KSČ z 300 poslanců 182, KSS 54 poslanců, Československá socialistická strana 23 poslanců, Československá lidová strana 23 poslanců, Strana slovenské obrody 12, Strana svobody 4 a 2 poslanci byli nestraniční. Celkem měli komunisté 78,6 % mandátů v Národním shromáždění. V České národní radě ve 100členném poslaneckém sboru měla KSS 79 poslanců, Strana slovenské obrody 17 poslanců a Strana svobody 4 poslance. Převaha komunistických poslanců v československém a slovenském parlamentu nedávala nekomunistickým poslancům žádnou šanci prosadit nebo zablokovat jakákoliv zákon či opatření, které navrhli poslanci za KSČ. Část československé veřejnosti přesto komunistický převrat odmítala a proti vládě KSČ aktivně vystupovala. Nakonec ale dospěla k závěru, že nově nastolený komunistický režim v Československu je stabilizovaný a že k aktivnímu odporu proti němu nejsou ve společnosti vhodné podmínky.⁶⁴ Novou ústavu prezident E. Beneš odmítl podepsat a 2. června 1948 abdikoval. Parlament o dvanáct dní později 1948 zvolil za prezidenta

⁶⁰ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 25-26.

⁶¹ KOVÁČ, Dušan: *Dějiny Slovenska*. 2. vyd. Praha 2011, s. 262.

⁶² PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 26.

⁶³ VODIČKA, K.: *Základní principy politického systému komunistického Československa*. Politologická revue, 4, 2000, č. 1, s. 108-118.

⁶⁴ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 26-27.

republiky komunistu Klementa Gottwalda. Nejvyšší státní orgány, prezident, vláda a parlament se nacházely v rukou komunistů.⁶⁵

Klement Gottwald zastával od roku 1948 post prezidenta republiky a současně byl i předsedou Komunistické strany Československa. Pro členy strany a stoupence komunistické vlády byl v této složité a nelehké době poslední jistotou, na kterou se mohli spolehnout. Ve straně i ve společnosti se těšil mimořádné autoritě, kterou režim všestranně podporoval. Jeho skutečná pozice byla ale o mnoho slabší a možnost ovlivňovat vývoj v zemi měl menší. Jako realisticky uvažující politik si uvědomoval, že je ve všem závislý na Sovětském svazu. Navzdory těmto skutečnostem zůstávala Gottwaldova autorita mezi členy KSČ velká. O to větší ztrátu pro komunistickou stranu znamenala 14. března 1953 Gottwaldova smrt. Komunisty připravila o jejich jistotu, která jim zbývala, a odpůrcům režimu společně s jen o pár dní dřívější smrtí Stalina⁶⁶ dodávala naději a odvalu, aby mohli veřejně vyjádřit názor na nespokojenost s režimem. Vedení KSČ vnímalo závažnou situaci, která Stalinovým a Gottwaldovým úmrtím nastala. Komunisté se nechtěli vzdát svých mocenských pozic a za druhého československého prezidenta zvolilo Národní shromáždění 21. března 1953 Antonína Zápotockého. Zvolení prezidenta probíhalo podle hierarchie v KSČ. Předsedou vlády se stal Viliam Široký. Nové vedení státu, pokud chtělo stabilizovat režim v zemi, muselo podniknout kroky k dosažení překonání krizí, v níž se stát právě nacházel.⁶⁷

Komunistická strana Československa si uvědomovala, že spokojenost lidí ve společnosti je nejlepším prostředkem, jak si získat důvěru těch vrstev obyvatelstva, které je v začátcích existence komunistického režimu původně podporovaly. Proto se komunisté soustředili na vzestup jejich životní úrovně a uspokojování potřeb obyvatel, které se staly dominantním motivem hospodářských plánů. Radou záměrných nebo vynucených ekonomických opatření, jako např. přesuny ve využívání národního důchodu, cenovými a mzdovými úpravami, se podařilo docílit vzestupu osobní spotřeby obyvatel. Významným a politicky dobře využitelným nástrojem ke zvyšování životní úrovně veřejnosti se komunistickému režimu stalo snižování maloobchodních cen. Je samozřejmé, že pod takovou propagandou, spojenou se skutečným efektem, které snižování cen přinášelo mezi lidmi, se začala obnovovat důvěra v politiku KSČ, která vyvolávala naději, že tento trend bude

---

⁶⁵ KOVÁČ, Dušan: *Dějiny Slovenska*. 2. vyd. Praha 2011, s. 264.

⁶⁶ Josif Vissarionovič Stalin umírá 5. března 1953.

⁶⁷ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 84-85.

pokračovat i v budoucnosti.⁶⁸ Díky těmto opatřením se KSČ podařilo snížit napětí mezi obyvateli a opět si získat podporu a důvěru těch, kteří je podpořili při budování komunistického režimu. Československo na přelomu 50. a 60. let bylo obdobím politického přitvrzení, které následovalo po krizi komunistického režimu v letech 1953-1957. Režim tuto krizi překonal, ustálil se a snažil se pokračovat v realizaci svých programových cílů, pokud možno bez přestupků a přešlapů, které provázely jeho zakladatelské období. Komunistické vedení již vnitropolitickou situaci dostatečně kontrolovalo a ovládalo. Opět mohlo určovat způsob plnění svého úkolu, a to odstraněním trhliny v mocenském systému a pro budoucnost zamezit vzniku jevů, které by narušovaly jeho fungování.⁶⁹

Přitvrzení politického kurzu mělo nejen politické a ideologické rozpětí, ale provázela ho i vlna soudních perzekucí, která se nesla ve dvou základních rovinách. První byly občansko-politické procesy a druhou tvořily církevně-politické procesy.⁷⁰

K nadvládě přispěla i dovršená změna sociální struktury společnosti. Likvidace soukromého sektoru v ekonomice vedla k tomu, že se všichni pracující občané dostali do pozice zaměstnance podniku, který stát vlastnil a řídil. Komunisté si uvědomovali nemožnost obnovy své nadvlády v podobě, jakou praktikovali v začátcích komunistického režimu.⁷¹

Na podzim 13. listopadu 1957 prezident Antonín Zápotocký zemřel a jeho pozici zaujal od 19. listopadu 1957 Antonín Novotný.⁷² V roce 1960 schválil parlament novou ústavu a země si tak mohla dát do svého názvu socialistická, nynější název tak zněl Československá socialistická republika. Mezi její charakteristické znaky patřilo vybudování základů socialismu. Byl zde zakotven mocenský monopol, který se rozhodně neslučoval s kapitalistickou či liberální ideologií, nýbrž prosazoval (namísto soukromého) společné vlastnictví všech prostředků, kolektivismus⁷³ a plánované hospodářství – ekonomika byla řízena centrálně. Dle socialistického vidění světa jednotlivec nepracuje v izolaci, ale ve spolupráci s ostatními. Společnost by jako celek měla vlastnit, při nejmenším alespoň kontrolovat, majetek pro

---

⁶⁸ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 124-125.

⁶⁹ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2008, s. 590-592.

⁷⁰ KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1953-1966. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy*. Praha 1992, s. 10.

⁷¹ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2008, s. 590-592.

⁷² KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1953-1966. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy*. Praha 1992, s. 17.

⁷³ Jedinec a jeho zájmy se podřizují zájmům celého kolektivu a jedinec je jeho nedílnou součástí.

prospěch všech členů společnosti. Nemělo by tak docházet k nekontrolovatelnému nárůstu bohatství a síly u jedinců, kterou by následně mohli využívat k prosazování svých zájmů a omezovat tak druhé.⁷⁴

Došlo také k zrušení Sboru pověřenců a další ustanovení vytvořilo z českých a slovenských národních orgánů bezmocné instituce. Mimo jiné rok 1960 přinesl i rozsáhlou amnestii vyhlášenou u příležitosti 15. výročí osvobození Československa. Na svobodu se tak dostaly osoby odsouzené za protistátní činnost a osoby odsouzené za kriminální činnost.⁷⁵

2.4 Ekonomika v době komunistického režimu

Jestliže se Československu dařilo mezi léty 1945 až 1948 nastartovat ekonomiku (viz Marshallův plán), nástupem komunistů k moci byly uskutečněny změny, které měly vliv na celé československé hospodářství. Československá ekonomika po komunistickém převratu prošla nejrychlejší a největší proměnou, která se ale neuskutečnila cestou postupného přirozeného vývoje, ale politicko-mocenskými a administrativními opatřeními.⁷⁶

Důležitou součástí náhlých i přechodných proměn v ekonomice byl systém jejího řízení. Během čtyř let od únorových událostí se měnil třikrát a už při začátku hospodářské krize se uvažovalo o další úpravě. Odvozovala se od programu boje proti centralismu a byrokratismu. Zásady zdokonaleného řízení ekonomiky, její organizace a plánování vzbuzovaly největší zájem a přední místo ve veřejném mínění. Podstata byla založena na dvou principech - omezit centrální a byrokratické řízení a tím i mocenské postavení Státního úřadu plánovacího. Naopak rozšířila rozhodovací pravomoc podnikům a uvolnila tak prostor pro jejich podnikatelskou iniciativu.⁷⁷

V československé, tzv. květnové ústavě, z roku 1948 byla zakotvena rozhodující ustanovení § 8 a 9 o majetkové svobodě, které měly významný vliv pro další směrování soukromého práva. Zaručovalo vlastnické právo soukromých osob prostřednictvím povolení právní normy. V § 8 ústavního zákona č. 150/1948 Sb. je zakotvené, že „v mezích obecných

---

⁷⁴ DAGGER, Richard – BALL, Terence: Socialism. In: <https://www.britannica.com/topic/socialism/Other-early-socialists> [cit. 31. 7. 2019].

⁷⁵ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2008, s. 420.

⁷⁶ Tamtéž, s. 45-47.

⁷⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2008, s. 10-12.

právních předpisů může každý občan nabývat na kterémkoliv místě Československé republiky nemovitosti a jiný majetek a provádět tam výdělečnou činnost.“ Toto soukromé vlastnictví bylo ještě děleno na soukromé a osobní, které mělo zůstat nedotknutelné.⁷⁸

Obtížemi procházelo zejména zemědělství, jehož výroba v polovině 50tých let rozhodně nedosahovala předválečné úrovně. Komunistické vedení vyhlásilo program, aby se v krátké době postavila zemědělská výroba na úroveň té průmyslové. Započalo období vývoje zemědělství, charakterizované novým nástupem kolektivizace. Rolníci ve větší míře začínají vstupovat do JZD. Nelze však říct, že se situace změnila, protože se rolníci vnitřně ztotožnili s myšlenkou kolektivizace. Mnoho rolníků totiž pod vlivem uměle vytvořeného ekonomického nátlaku a celkové vnitropolitické situace rezignovali na možnost soukromého hospodaření. Vzhledem k reálné situaci, která nesmírně stěžovala působení v soukromém způsobu hospodaření, byli rolníci donuceni ke vstupu do JZD. Období 50tých let v dějinách zemědělství v ČSR bylo velmi dramatické a pro mnohé rolníky těžké. Komunistický systém se snažil odstranit z povědomí rolníků hluboké kořeny tradičního přesvědčení, že soukromé vlastnictví představuje největší sociální jistotu a základní podmínku obživy rolnických rodin. Odvést rolníka od zainteresovanosti na půdě nebyl původním záměrem, ale tohoto stavu se postupně dosáhlo. Ekonomické výsledky prvních JZD a státních statků měly názorně ukázat přednosti nového způsobu hospodaření. Ve skutečnosti se ale tyto teoretické předpoklady nesplnily. První JZD ani státní statky se nestaly vzorem hospodaření. Rolníci proto nepocítovali potřebu vstupu do JZD z ekonomických důvodů. Rezervy malovýroby totiž byly větší, než se předpokládalo.⁷⁹

Komunistický režim v Československu nebyl schopen dosáhnout cíle, který si vytyčil, tedy zavést sociálně spravedlivou beztřídní společnost, zvyšovat životní úroveň československého lidu, jakož i kulturní a vzdělanostní úroveň. Dokonce se dostal do situace, že jeho hospodářská politika skončila krachem, který dostal výraz v peněžní reformě z roku 1953 a v rozpadu násilím založených JZD. Většina z lidí zažila velké zklamání, způsobené upadáním sociálních vymožeností a celkovým poklesem úrovně pracovních podmínek.⁸⁰

V důsledku nepříznivého vývoje v ekonomické, sociální a mzdové oblasti byla dosavadní jednota zájmů narušena. Důvodem nespokojenosti dělníků a rolníků bylo nejen

---

⁷⁸ Ústava 9. května (ústavní zákon č. 150/1948 Sb.), kapitola I., § 8.

⁷⁹ BOČKOVÁ, Marie: *Zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, s. 10-12.

⁸⁰ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 41-42.

zklamání z nenaplněných snů o rychlém dosažení vysoké životní úrovni, ale také z rozporů mezi hesly, která komunisté hlásali a také jinou realitou, kterou vytvářeli. Československo v 50tých letech důsledkem mocenské pozice komunistické strany jakož i sovětského vlivu procházelo náročným obdobím. V rámci ekonomiky bylo v ústavě zakotveno právo soukromého vlastnictví, ale ve skutečnosti neplnilo takový význam jako v jiných vyspělých zemích.⁸¹

2.5 Sociální a kulturní aspekty života v Československu (1948 – 1968)

Komunistický režim se v Československu v tomto období projevoval hlavně absencí svobodných voleb a různými úrovněmi teroru. Zřejmě nejtvrdějším bylo období po převratu v roce 1948 a první polovina 50. let, která se vyznačovala využíváním nejtvrděších metod stalinismu. Do této skupiny lze zařadit i justiční vraždy, ke kterým docházelo či vytváření koncentračních a pracovních táborů⁸² pro politické odpůrce a občany, kteří byli režimem označeni za „nespolehlivé.“ U těchto procesů byli lidé mučeni, biti a jejich výpovědi byly pečlivě předem secvičovány.⁸³

Občané, kteří měli výhrady vůči režimu, měli v podstatě jen tři možnosti: být aktivní v disentu⁸⁴, emigrovat, i přesto, že v té době se jednalo o nelegální činnosti, příp. spolupracovat, resp. nedělat navenek problémy, ale uvnitř vlastního vědomí si myslet své.⁸⁵

Režim se udržoval hlavně díky vládě jedné strany KSČ, která byla zakotvena i v ústavě za pomoci institucí, jako byly Lidové milice či Státní bezpečnost. Skutky režimu proti občanům dnes mapuje zejména Ústav pro studium totalitních režimů. Jedná se hlavně o:⁸⁶

- Popravy, vraždění a věznění občanů ve věznicích a pracovních táborech, během vyšetřování a v době věznění byly používány metody brutálního fyzického i psychického mučení.

---

⁸¹ PERNES, Jiří: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno 2008, s. 48-49.

⁸² Nejznámějším případem bude poprava Milady Horákové – jediné popravené ženy. Dále bude popraveno dohromady na 248 lidí a dalších 200 000 skončí ve vězení nebo v táborech nucených prací.

⁸³ KABÁT, Jindřich: *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 45-47.

⁸⁴ Disident se nebojí veřejně vyjadřovat svůj názor proti vládnoucímu režimu – nesouhlasí s ním.

⁸⁵ PRUŠA, Jiří: *Abeceda reálného socialismu*. Praha 2011, s. 641-642.

⁸⁶ HALAMOVÁ, Veronika: *Political processes in Czechoslovakia 1949-1953: an instrument of legitimation of the communist regime*. Lublin 2014, s. 55-57.

- Zabránění svobodného vycestování do zahraničí a také následný návrat do své vlasti.
- Násilné věznění představitelů a členů náboženských společností či církví v táborech nebo omezení jejich majtkové či osobní svobody.
- Zneužívání těchto lidí k výkonu vojenské služby.

Obecně se období let 1948 až 1989, během kterého byla Česká republika součástí Československa a pod vládou Komunistické strany Československa (KSČ), nazývá „vládou jedné strany“, kde nebyla přípustná a ani dovolena jiná opoziční politická hnutí. Odpůrci tohoto režimu, pokud chtěli vyjádřit svůj názor k určité věci, byli pronásledováni a zadržováni tajnou policií. Příznivci těchto odpůrců se k nim báli připojit a podpořit je hlavně z toho důvodu, že jim to mohlo také způsobit velmi závažné problémy – mohli by být vyhozeni ze svých studií či zaměstnání. Specifikem v socialismu byla i tzv. „černá listina,“ na kterou se mohl dostat kdokoli, např. ten, kdo nesouhlasil s vojenskou okupací z roku 1968, neúčastnil se voleb nebo byl podporovatelem Alexandra Dubčeka. Černá listina vyjadřovala negativní postoj k socialismu. V socialismu všechny školy, podniky, komunikační média a tisk patřily státu a byly řízeny a kontrolovány KSČ.⁸⁷

Pokrok v oblasti hospodářství byl v roce 1948 ukončen nastolením komunistického režimu. Personální i mzdovou politiku ovládala strana, a tak byly do popředí stavěny povolání jako působení v armádě či veřejné bezpečnosti. Byl kladen důraz na těžký průmysl, a tak se velmi rozšířila povolání jako horníci a hutníci. Prosazovala se politika ekonomického rovnostářství. Rozdíly v platech byly minimální, což mělo negativní dopad na efektivitu práce. Kvalita služeb zůstala v pozadí, mnoho zboží bylo nedostatkové a nejednou se na něj čekalo v nekonečných řadách (maso, banány a další subtropické ovoce ...), západní zboží se neprodávalo vůbec, zčásti bylo dostupné jen v legendárním Tuzexu.⁸⁸

Také byla omezena možnost cestovat do zemí, které byly vůči socialistickému režimu nepřátelské. Během komunismu se postupně snižovala životní úroveň na rozdíl od úrovně

---

⁸⁷ COURTOIS, Stéphane: *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. Praha: 1999, s. 382.

⁸⁸ Zkrácenina ze slov *tuzemský export*, jež bylo názvem pro síť podniků v socialistickém Československu, které nabízely smíšené zboží ze zahraničí (převážně ze západu).

v západních zemích. Zákony neumožňovaly podnikání soukromých řemeslníků, přitom byl velký problém sehnat kvalitního řemeslníka. Ti byli nuceni si neoficiálně přivydělávat nelegální prací, což bylo trestné, ale paradoxně stát sám nedokázal tyto služby zajistit.⁸⁹

Od občanů byla vyžadována velká politická angažovanost, např. účast na spartakiádách⁹⁰ či na prvomájových průvodech, kdy každá domácnost měla mít ve svých oknech vyvěšenou československou a sovětskou vlaječku. Volný trh neexistoval, ceny byly v celé republice stejné na základě centrálně plánovaného hospodářství. Jako politický a kulturní vzor byl stanoven Sovětský svaz.⁹¹

Běžný život byl na jedné straně v mnohém omezován, ale na straně druhé byly zaručeny některé sociální jistoty. Udržována tak byla umělá zaměstnanost, nezaměstnanost byla prohlášena za trestnou, konkrétně šlo o tzv. příživnictví, každý tedy teoreticky měl práci. Mladé rodiny většinou neměly problém se získáním bytu atd., avšak tyto jistoty byly na úkor toho, že komunismus ve značné míře omezoval některá základní lidská práva, jako např. svobodu politického a náboženského vyznání, svobodu slova, právo shromažďovat se nebo právo na vzdělání. Obecně v médiích i ve veřejném životě byla uplatňována cenzura.⁹²

2.6 Pražské jaro

Počátek 60. let i přes novou socialistickou ústavu nebyl pro stranu z ekonomického hlediska úspěšný, byly tak nutné reformy. Pod vedením Oty Šíka, ekonoma, člena ÚV KSČ a pozdějšího ministerského předsedy, docházelo k hospodářským reformám, které s sebou nesly dokonce prvky plánovaného tržního hospodářství. Tzv. Šikova reforma se s odstupem času dá považovat jako jeden z hybatelů i pro další společenské změny, které v 60. letech nastaly a které eskalovaly v roce 1968. Úroveň žití obyvatel příliš nerostla, a tak se zvyšovala nespokojenost

---

⁸⁹ KABÁT, Jindřich: *Psychologie komunismu*. Praha 2011, s. 152-153.

⁹⁰ Monstrózní propagandistické tělovýchovné akce konané každých pět let v rozmezí let 1955 až 1985.

⁹¹ FIALA, Petr: *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno 1999, s. 71-74.

⁹² FIALA, Petr: *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno 1999, s. 69.

se současným systémem, jak mezi obyvatelstvem, na poli kulturním, ale také mezi samotnými straníky.⁹³

Více dostupná v polovině 60. let byla i komunikace se západem a docházelo tak k přínosu informací ze svobodného demokratického světa, což se projevovalo v hudbě, divadle či filmech.⁹⁴ Zároveň se tak i zvyšovala touha po vycestování do západních zemí. Veřejnost a proreformní komunisté začali být postupem času víc a víc hlasitější a volali po demokratizaci země, je však nutné poznamenat, že oproti široké veřejnosti proreformní politici neměli v plánu nastolit demokracii.⁹⁵

Toto uvolňování poměrů, které je posléze nazýváno jako „socialismus s lidskou tvář“, následné studentské nepokoje a další kritiky na samotné vedení státu (zejména jeho velká míra byrokratizace) vedly na konci roku 1967, resp. začátku roku 1968 k nucené abdikaci prezidenta Novotného na postu vedení strany, kdy posléze v březnu vzdává i svůj prezidentský úřad. Do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ se staví Alexander Dubček a novým prezidentem se stal Ludvík Svoboda.⁹⁶

Noví lidé v čele vlády museli stanovit své cíle a také to, kam až reformní hnutí může zajít, a tak se stalo v Akčním programu KSČ, jenž byl vydán 5. dubna 1968.⁹⁷ Ten stále ctí marxistické a leninovské zásady socialismu, avšak navrhuje liberalizaci voleb, ekonomické reformy či chtěl omezit cenzuru. Opět je ale nutné připomenout, že neměl vyústit v reálnou demokracii. To však naopak na konci června vyžadoval dokument *Dva tisíce slov*, který mj. kritizoval pomalé zavádění reform, byl vyvrcholením Pražského jara, ale zároveň v něm autor - spisovatel Ludvík Vaculík nabádal k opatrnosti vůči konzervativcům a hlavně SSSR. Dva tisíce slov byly totiž pro ostatní země z východního bloku v čele se Sovětským svazem nepřijatelné a považovaly aktuální situaci v ČSSR za ohrožující je samotné. Do celé situace se tak dostává Moskva a KSSS⁹⁸, kdy jedná na přelomu července a srpna s československými zástupci v železničním vagóně v Čierné nad Tisou. Ti si ale stále nepřipouštěli, že by jejich politika ohrožovala socialismus v ČSSR a snažili se Sověty přesvědčit, že v Československu

---

⁹³ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha 2005. s. 697 – 699.

⁹⁴ Poslouchalo se např. rádio Svobodná Evropa, bylo založeno divadlo Semafor atd.

⁹⁵ DRDA, Adam - STRACHOTA, Karel: *Naše normalizace*. Praha 2011, s. 8.

⁹⁶ BITRICH, Tomáš - ALAN, Josef: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*. Praha 2001, s. 566.

⁹⁷ Primární programový dokument ÚV KSČ, který definuje období Pražského jara.

⁹⁸ Komunistická strana Sovětského svazu.

mají vše pod kontrolou. Velká podpora reformistů a celková nálada v Československu již ale byla tak daleko, že vojenská intervence byla z pohledu Sovětů nevyhnutelná.⁹⁹

Netrvalo to ani tři týdny a společnými silami zástupci Bulharska, Maďarska, Německé demokratické republiky, Polska a samozřejmě SSSR dali dohromady vojsko o síle téměř tři čtvrtě milionu vojáků, které v noci z 20. na 21. srpna překročilo hranice Československa. Jednalo se o největší vojenskou akci na evropském území od konce druhé světové války. Následovaly statisícové demonstrace občanů ve velkých městech po celém Československu, které měly za následek několik desítek mrtvých a stovek zraněných.¹⁰⁰

3. Období normalizace

3.1 Počátek normalizace

Dne 23. 8. 1968 odsouhlasilo vedení komunistické strany SSSR návrh prezidenta Ludvíka Svobody, který požádal o jednání s členy politbyra. Československá delegace¹⁰¹ byla sestavena pouze provizorně a byla do Moskvy pod nátlakem odvečena. Tím se tak vytvořila nejednotná a heterogenní skupina, která neměla vypracovanou obrannou koncepci. Hlavním důvodem jednání byla odpovědnost za další osud národů a snaha zabránit krveprolití. Jako výsledek jednání byl dne 26. 8. 1968 podepsán Moskevský protokol. Krom jediného, který odolal - Františka Kriegela, byli donuceni podepsat všichni zúčastnění a v očích národa byl tento čin vnímán jako zrada a pohřbení dosavadní proreformní politiky. Moskevský protokol je také de facto považován za ústupek sovětské strany – „dočasnost pobytu vojsk na území ČSSR“ a tedy ochrana socialismu v ČSSR. Tento ústupek byl ale vázán na mnohé požadavky Moskvy v čele s nejvyšším představitelem - Leonidem Iljičem Brežněvem – normalizace, anulování vysočanského mimořádného sjezdu KSČ¹⁰², stažení československé otázky z jednání na půdě Rady bezpečnosti OSN, odstranění množství zastánců reformy z vedení KSČ a i z jiných veřejných funkcí.¹⁰³ V posledním bodě byly obě strany vázány k bratrskému přátelství na věčné

---

⁹⁹ TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (eds.): *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*. Praha 2012, s. 248-249.

¹⁰⁰ DRDA, Adam - STRACHOTA, Karel: *Naše normalizace*. Praha 2011, s. 9.

¹⁰¹ Do Moskvy letěli nejvyšší straníci v čele s Alexandrem Dubčekem, Oldřichem Černíkem, Františkem Krieglem, Zdeňkem Mlynářem, Josefem Smrkovským a dalšími.

¹⁰² Ten se konal 22. srpna a bylo zde drtivou většinou členů KSČ vtrhnutí vojsk na naše území odmítnuto a byl požadován jejich odchod.

¹⁰³ BAUER, Jiří: *Otázka komunismu*. Praha 2006, s. 48-49.

časy. Sovětská strana si tímto diktátem zajistila kontrolu nad všemi důležitými oblastmi. Vyloučením demokratických institucí a orgánů si Moskva zajistila i právo rozhodovat o budoucím osudu ČSSR.¹⁰⁴

Dubček zaujal k momentálnímu stavu jednání zásadní stanovisko. Upozornil, že reformy, které se zaváděly po roce 1968, byly v Československu absolutně nutné, protože socialismus zde byl vážně zdiskreditovaný. Obhajoval Akční program jako základ reforem a zdůrazňoval, že invaze vojsk Varšavské smlouvy byla tragédií a její důsledky možná nebudou v myslích i srdcích občanů nikdy napraveny.¹⁰⁵

Plénum ÚV KSČ dne 31. 8. 1968 schválením Moskevského protokolu potvrdilo jednoznačnou orientaci na „normalizaci.“ Následně, začátkem podzimu 1968, začínal ve společnosti rezonovat názor, že se armáda měla postavit intervenčním vojskům. S tím byly spojeny i názory o zbytečnosti existence armády. Jako reakce byla realizována administrativní opatření ve formě organizování besed s obyvateli. Dalším opatřením bylo nařízení, podle kterého měly vojenské útvary poskytovat pomoc při zemědělských pracích a výpomoc Veřejné bezpečnosti a Lidovým milicím.¹⁰⁶

Dalším krokem, který měl zajistit normalizaci, bylo podepsání „smlouvy o dočasném pobytu“. Dubčekovi proreformně orientovaní politici znamenali pro Moskvu velmi málo, a to se ukázalo zejména během návštěvy československé delegace – Dubček, Černík a Husák v Moskvě na začátku října 1968. Dubček slíbil nejen posílení strany a státních orgánů lidmi, kteří pevně stojí na pozicích marxismu-leninismu, čili těmi, kteří byli ve vlastní zemi považováni za zrádce, ale musel také akceptovat dohodu o pobytu vojsk na území Československa, což znamenalo ztrátu naděje, že okupační jednotky opustí Československo v nejbližší možné době. Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk byla podepsána v Praze 16. října 1968 předsedy stran vlád obou zemí – Alexejem Kosyginem a Oldřichem Černíkem.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ PÚČIK, Miloslav: *Rok 1968 a armáda na Slovensku*. Bratislava 1999, s. 35.

¹⁰⁵ KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 180.

¹⁰⁶ EMMERT, František: *Rok 1968 v Československu*. Praha 2007, s. 52-54.

¹⁰⁷ KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 181.

Ve smlouvě se však blíže nedefinovalo slovo „dočasný“, a tak se dočasný pobyt vojsk změnil na jejich trvalý pobyt. Sovětské jednotky s 60 000 až 70 000 muži tak zůstaly na území Československa až do změn, které započaly v roce 1989 s následným rozpadem východního bloku. Černík při podepisování smlouvy konstatoval, že smlouva je krokem posilujícím obranyschopnost Československa a všech socialistických států proti rostoucím revanšistickým snahám západoněmeckého militarismu. Tato smlouva o pobytu vojsk sice formálně stanovila, že sovětské jednotky nebudou ovlivňovat vnitřní československé záležitosti, ale jejich samotná přítomnost představovala porušení mezinárodního práva.¹⁰⁸ Pro Sovětský svaz však tato smlouva znamenala posílení jeho mocenských pozic a jistotu, že se žádná ze socialistických zemí československý pokus o demokratizaci vývoje v zemi nebude snažit zopakovat. Českoslovenští občané byli velmi zklamáni vývojem v zemi a politickými ústupky pražské politiky vůči Kremlu. Politici začali prezentovat jiný názor, než na jaký byli lidé zvyklí a který od nich dříve slyšávali. Jejich největší starostí již nebyla kontinuita reformy politiky, ale liberální, antisocialistické a anarchistické síly v zemi. Politické hodnoty se začaly rapidně měnit. Ti, kteří bránili reformy, byli považováni za nezodpovědné, a naopak skuteční političtí násilníci dostali volné pole působnosti. Během těchto událostí se v Československu objevovalo mnoho těch, kteří projevovali překvapivou ohebnost. Se stejným úsilím, s jakým se dříve zasazovali za reformy, se přizpůsobili změněným podmínkám a přestoupili na stranu ke Gustávu Husákovi.¹⁰⁹

3.2 Charakteristika normalizace

V tomto období došlo nejprve k zastavení procesů demokratizace Pražského jara a následně k návratu k represivnímu komunistickému systému, obnovením neostalinismu a jeho dlouholetému udržování. Od konce srpna 1968, po podepsání Moskevského protokolu a návratu československých představitelů do Československa, byl postupně oslabován vliv Alexandra Dubčeka a jeho spolupracovníků. Ve vedení KSČM se postupně začaly realizovat konkrétní změny. Do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ byl zvolen Gustáv Husák. Cílem Husákovy normalizace bylo upevnit vládu komunistické strany a potvrdit pozici Československa jako oddaného člena socialistického tábora. Husákův režim posiloval odpolitizování společnosti

---

¹⁰⁸ Vstup vojsk byla událost tak nečekaná, že zaskočila celý demokratický svět, který akci samozřejmě odsoudil. Krom vyjádření souciti to však bylo z jeho strany vše.

¹⁰⁹ FIOROVANTIOVÁ, Soňa: *Prvé roky normalizácie*. In: http://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_1_3.pdf [cit. 29. 3. 2018].

dvěma způsoby: jednak represemi - zatýkáním opozičních politiků a politickými soudními procesy, kterými stíhal každý opoziční projev, a na druhé straně zvýšením životní úrovně. To byl nejlepší způsob, jak předejít projevům nespokojenosti mezi obyvatelstvem.¹¹⁰

Entuziasmus a společenská angažovanost, typická pro Pražské jaro, však vystřídala politická pasivita. Z veřejnosti se společenské diskuse dostaly do soukromí. Stále zde však bylo riziko zásahu ze strany Státní bezpečnosti, která si budovala síť svých agentů. V ekonomické oblasti nastaly zásadní vlastnické změny, kde se stát stal nejvýznamnějším vlastníkem všech výrobních prostředků. Postupně československý systém začal v řízení ekonomiky opět kopírovat sovětské formy. Výsledkem byla totální změna sociální struktury.¹¹¹

Reakcí bylo, že se občané z tohoto režimu snažili uniknout. V 70. a 80. letech využívali k emigraci v převážné míře ilegální způsoby. Získat povolení k odchodu bylo těžké z toho důvodu, že bylo zapotřebí získat předepsané doklady k vycestování. Stačil jeden malý prohřešek a získání povolení byl v nedohlednu. Avšak když se jej od československých orgánů povedlo získat, lidé odjížděli na zájezdy a služební cesty, z nichž se už minimálně do roku 1989 nevrátili.¹¹²

3.3 Nástup Gustáva Husáka k moci

Okamžik volby Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969 byl celých 20 let období normalizace vyzdvihován jako zásadní mezník nebo také brán jako vstup do nové epochy.¹¹³ Znamenal vítězství marxisticko-leninských sil nad pravicově oportunními proudy uvnitř KSČ a začátek období, kdy se stranickému vedení podařilo překonat hrozící rozvrat, zvrátit důsledky krizových let 1968-1969, porazit kontrarevoluci, zachránit socialismus a zajistit jeho další rozvoj.¹¹⁴

Husákova politika byla pozorně sledována sovětskými představiteli. V Husákově řízení se projevoval jeden aspekt – potřeba společenského uznání a úcty, protože většinu lidí

---

¹¹⁰ FIOROVANTIOVÁ, Soňa: *Prvé roky normalizácie*. In: http://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_1_3.pdf [cit. 29. 3. 2018].

¹¹¹ LONDÁK, Miroslav: *Rok 1968 a ekonomická realita Slovenska*. Bratislava 2007, s. 185.

¹¹² KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 177-179.

¹¹³ Někdy označována jako „socialismus s husí kůží“. DRDA, Adam - STRACHOTA, Karel: *Naše normalizace*. Praha 2011, s. 9.

¹¹⁴ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno 2006, s. 212.

chtěl přivést k rozumu, přesvědčit o své pravdě, pro kterou si jako východisko zvolil marxismus-leninismus. Vnímán byl jako osvícený diktátor. Husákovu chápání normalizace se lišilo od koncepce Biľakova¹¹⁵ pohledu na stejné téma. Husák chtěl zvolit spíše umírněnější postupy a taktiky, ale k prosazení svých cílů neváhal použít jakékoli prostředky. Sověti z tohoto důvodu využívali Biľaka a ostatní dogmatiky jako nátlakového prostředku na Husáka. Ten se tak stal zajatcem vlastních ambicí.¹¹⁶

Je možné konstatovat, že Gustáv Husák patřící k realistickému křídlu v KSČ, pochopil, že v tehdejší rozložení vnitropolitických sil a v zahraničněpolitických podmínkách, byla možná jedině obnova neostalinismu. Byl zastáncem politického systému autoritativního státu, celý život byl věrný politice KSČ a zároveň také stranické disciplíně. Choval se podle rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ, odkud se řídila československá společnost a celý československý stát.¹¹⁷

Určitý čas ještě někteří reformní komunisté doufali, že se jim podaří s Husákovou pomocí zachránit alespoň něco z československých reforem. Fakticky však již po nástupu Gustáva Husáka začala fungovat stranická mašinerie a kolem něj se začali shromažďovat ortodoxní komunisté, kteří byli v době reforem odsunuti do pozadí. Před rokem 1968 se Gustáv Husák pokoušel vydávat federaci za své dílo. Naopak, po nástupu do funkce, ztratil zájem o decentralizaci státu a soustředil se na politickou centralizaci a celkovou centralizaci státní moci.¹¹⁸

Dubčekovo vedení bylo odsouzeno za neschopnost čelit útokům vůči leninské koncepci socialismu. Vstup vojsk označil Husák jako nutný a v zájmu československého lidu. Husák však popíral, že se československá společnost vrátila před éru srpna 1968. Kladl velký důraz na zachycení nedostatků předsrpnového vývoje. V prosinci 1970 odhlasovalo plénum ÚV KSČ dokument, na který SSSR dlouho čekal: Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Akční program zde byl označen za revizionistický¹¹⁹, situace

---

¹¹⁵ Vasil Biľak – po celé období normalizace byl členem předsednictva ÚV KSČ.

¹¹⁶ FIOROVANTIOVÁ, Soňa: *Prvé roky normalizácie*. In: http://sjsps.fsvucm.sk/Articles/04_1_3.pdf [cit. 29. 3. 2018].

¹¹⁷ ŽATKULIAK, Jozef: *Normalizácia, politika Moskvy a zlomenie slovenskej a českej spoločnosti (1968 – 1970)*. In: http://www.history.sav.sk/zatkuliak/zatkuliak_normalizacia.pdf [cit. 29. 3. 2018].

¹¹⁸ KALOUS, Jan – KOČIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 162.

¹¹⁹ Pojem „revizionista“ byl brán jako hanlivý výraz a označování tak byli ti, kteří se snažili revidovat myšlenky marxismu-leninismu.

v zemi za kontrarevoluční, Dubček, Černík, Smrkovský byli označeni za zrádce, zatímco Svoboda, Husák a Biřák byli za svůj postoj v srpnových dnech chváleni. Dokument však obsahoval i část československé žádosti o pomoc, která zpočátku způsobovala Husákovi vážné problémy. Biřák a jeho stoupenci se snažili podkopat pozici vedoucího strany a odstranit ho. Pustili do oběhu dopis ze srpna 1968, ve kterém okolo 40 československých politiků žádalo Sovětský svaz o internacionální pomoc, ale chyběla tu jména jako Husák, Svoboda a Štrougal. Přesto se Husákovi podařilo celou záležitost ututlat a svou pozici udržet. Proto se Brežněv rozhodl pro československý duumvirát (dvojvládí) s Biřákem jako mužem, který bude přitvrzovat Husákova politiku. Jinými slovy, Husák ukázal, že může být pro Moskvu užitečným, ale stoprocentní záruku, že Československo bude následovat stejnou politiku jako Sovětský svaz, poskytoval jen Biřák. Sjezd, který se konal koncem května 1971 v Praze, Brežněv označil jako „sjezd vítězů nad nepřáteli socialismu“. Hosty sjezdu byli šéfové komunistických stran Polska, NDR, Bulharska a Maďarska, kteří dali své dodatečné požehnání stranickým čistkám a akceptovali „Poučení“ jako základní podklad pro práci strany.¹²⁰

V nejvyšší stranické funkci, která se změnila z prvního na generálního tajemníka, byl potvrzen Gustáv Husák. Komunistická strana zinscenovala parlamentní volby s jednotnou kandidátkou, které byly pod úplnou kontrolou normalizátorů. Pro kandidáty Národní fronty hlasovalo 99,9 % voličů, přičemž voleb se zúčastnilo 99,8 % oprávněných voličů, což dokazuje evidentní úřednickou manipulaci.¹²¹

3.4 Omezování lidských práv

Po podepsání zmiňovaného Moskevského protokolu se celá československá společnost začala normalizovat. K dosažení tohoto cíle zvolil normalizační režim taková opatření, jakými jsou např. perzekuce určitých skupin obyvatelstva, zastrašování, represe či soudní procesy. Nezanedbatelnou součástí těchto opatření bylo znemožnění provádění svého povolání, v některých případech dokonce znemožnění jakéhokoliv zaměstnání pro perzekuované občany, mnohdy i pro jejich rodinné příslušníky.¹²²

---

¹²⁰ FIOROVANTIOVÁ, Soňa: *Prvé roky normalizácie*. In: http://sjsps.fsvucm.sk/Articles/04_1_3.pdf [cit. 29. 3. 2018].

¹²¹ KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 173.

¹²² BAUER, Jiří: *Otázka komunismu*. Praha 2006, s. 53-55.

Cíle normalizace, tj. očištění strany od reformistů, omezení občanských iniciativ a znehybnění společnosti se režimu do poloviny 70. let dařilo dosáhnout i čistkami a represemi. Průběh čistek v komunistické straně byl jedním z důvodů pro odlišný průběh normalizace v Čechách a na Slovensku. V Čechách byl průběh podstatně radikálnější a postih vyloučených byl tvrdší – bez možnosti dalšího zaměstnání v příslušném oboru, nemožnost publikování či odsouzení. Na Slovensku bylo možné se po určitém čase a povinné sebekritice ke svému povolání vrátit. Rovněž postih perzekuovaných nebyl na Slovensku realizován vyloučením až na okraj společnosti, ale jen na podřadnější místo.¹²³

Normalizace české a slovenské společnosti nabyla tvrdého represivního rázu. Počítalo se s tím, že už po srpnu 1968 bude zatčeno asi 40 000 stoupců reformu, politické čistky se rozšiřovaly do armády, bezpečnosti, do oblastí státu a jeho orgánů podle tzv. zmocňovacího ústavního zákona č. 117 z října 1969. Z mocenských důvodů se odkládal termín voleb, které se měly původně konat v listopadu 1968. Na základě zákona se mimo jiné uskutečnily i čistky v České národní radě, odkud muselo odejít 35 poslanců. Z 2 284 poslanců v ČSSR muselo odejít „pro narušení politiky Národní fronty“ přes 1 000 politicky aktivních osob. Tisíce dalších se raději preventivně samy vzdaly mandátu.¹²⁴

Odchod ze strany byl většinou doprovázen ztrátou zaměstnání nebo jiným druhem občanské perzekuce. V poklidu však nebyli ponecháni ani aktivní nestraníci. Zaměstnanci škol, podniků či ústavů byli nuceni vyplňovat různé dotazníky. Zvláště krutě byli postiženi pracovníci ve sdělovacích prostředcích. V samotném pražském rozhlasu bylo propuštěno kolem 1 500 pracovníků. Celkově v Československu ztratilo zaměstnání asi 2 000 novinářů. Lidé také byli pronásledováni za své postoje, byli zcela zbaveni možnosti výkonu svého zaměstnání, mohli pracovat jen manuálně, někteří však vůbec nesehnali žádnou práci. Častokrát nebyly výjimkou ani soudní procesy v mnohem větším rozsahu než na Slovensku. Co se týče školství, tak v celém Československu bylo zbaveno pracovního místa asi 800 profesorů a bylo propuštěno kolem 1 200 vědeckých pracovníků z Československé akademie věd. Všichni tito nepohodlní občané tak byli společensky degradováni a nedostali možnost získat žádné slušně placené zaměstnání odpovídající jejich kvalifikaci. Byli nuceni vzít jakoukoliv práci, většinou

---

¹²³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2008, s. 425.

¹²⁴ ŽATKULIAK, Jozef: *Normalizácia, politika Moskvy a zlomenie slovenskej a českej spoločnosti (1968 – 1970)*. In: http://www.history.sav.sk/zatkuliak/zatkuliak_normalizacia.pdf [cit. 29. 3. 2018].

manuálního charakteru. Protože šlo o nejschopnější lidi, důsledky byly pro celou zemi katastrofální.¹²⁵

Pronásledování a následné politické procesy byly realizovány za pomoci Státní bezpečnosti, která se stala oporou normalizačního režimu. Cílem její činnosti bylo pomáhat komunistickému režimu při ovládnutí společnosti. Chránila režim a současně se aktivně podílela na realizování politiky komunistické strany. Působila ve městech i na vesnicích. Okruh těch, o které se zajímala, neustále rostl. Oběti pocházely ze všech vrstev společnosti a profesních skupin. Nacházeli se mezi nimi manuálně pracující i inteligence, komunisté i nekomunisté. Státní bezpečnost politické procesy vždy započala vyhledáváním a „výrobou nepřátel“. Operativní útvary StB na to využívaly různé způsoby – od provokací, vynucených výpovědí už uvězněných občanů, sledování a působení agentů až po uvalení vazby bez jakýchkoliv důkazů apod. Počáteční fáze vyvrcholila zatčením oběti, což byl první důležitý bod přípravy procesu. StB dostala konkrétní osobu do svých rukou, aby „oběť udělala nějakou trestnou činnost“. Vyšetřovací vazba a věznice byla zcela izolovaná území, kde neplatily zákony a neexistovalo žádné právo. Vládli tu vyšetřovatelé a vyšetřovaní přestávali být lidmi, měnili se na čísla a na předem odsouzené zločince. Jejich úkolem bylo vynutit přiznání od vyšetřovaného pomocí vykonstruovaného procesu. Podle toho byli vyšetřovatelé také hodnoceni, odměňováni a případně i povyšováni. Těm, kteří se nechtěli přiznat, ukládali tresty v cele, umisťovali je do tzv. korekce s nelidským mučením. Těm, kteří spolupracovali, naopak vězeňský režim tresty o něco mírnil.¹²⁶

Výslechy probíhaly každý den podle plánu vyšetřování. Plán obsahoval otázky pro vyšetřovaného a obsah odpovědí, které musel vyšetřovatel u své oběti dosáhnout. Výsledkem „úspěšných výslechnů“ byl tzv. otázkový protokol, který usnadňoval zaměřit vyšetřování podle přání výrobců procesů, jež obsahoval konkrétní otázky a předem připravené odpovědi. Aby bylo dosaženo požadovaného přiznání, vyšetřovatelé používali psychického nátlaku a fyzického násilí v takovém rozsahu, že odolat dokázaly jen výjimečně zocelené a odolné osoby. Když vyšetřování skončilo, přešla Stb do fáze výrobního procesu. Běžnou metodou nátlaku na obžalovaného byla hrozba, že pokud se před soudem odchýlí od naučené odpovědi, bude při výkonu trestu proti němu opět použito násilí. Také dotyčnému slibovali, že pokud

---

¹²⁵ FIOROVANTIOVÁ, Soňa: *Prvé roky normalizácie*. In: http://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_1_3.pdf [cit. 29. 3. 2018].

¹²⁶ KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 172.

dodrží naučenou výpověď, nedostane trest smrti, popřípadě se mu trest omilostněním prezidenta zmírní.¹²⁷

Paradoxní je, že i Gustáv Husák byl vyšetřován a souzen v roce 1954 jako buržoazní nacionalista. Z celé skupiny vyšetřovaných byl nejvíce nepoddajný. Vyšetřovatelům se ho přes veškeré úsilí a použití nejrůznějších metod nepodařilo zlomit. Dokázal se brilantně bránit díky vystudovaným právům, která s vyznamenáním absolvoval v Bratislavě. Přiznával politické omyly, když ho však při vyšetřování u soudu nutili přiznat se k celkové vině, bránil se formulí, že: „ve smyslu obžaloby se vinen být necítím.“¹²⁸

Dne 22. 8. 1968 bylo přijato zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb., o některých přechodných opatřeních nezbytných k upevnění a ochraně veřejného pořádku. Tímto byly fakticky zcela zrušeny právní jistoty v celém Československu. Uvedené opatření se stalo nástrojem perzekuce a svým dosahem se vyrovnalo vyhlášení výjimečného stavu. Přijetí tohoto zákona znamenalo definitivní konec reformní politiky z roku 1968 a začátek politických čistek. Podstatné části zákona byly převzaty do nového trestního řádu a zákoníku práce a platily po celé období normalizace. Opatření bylo použito proti všem, kteří svou aktivitou narušovali socialistický společenský pořádek.¹²⁹

Represivní potenciál československých normalizačních sil (zvláště jednotky policie a armády, lidové milice) byl vystaven první velké zkoušce při prvním výročí okupace. Gustáv Husák už v závěru měsíce července roku 1969 vyslovil obavy z probuzení občanské veřejnosti. Leták „Výzva k protestním akcím na den 21. srpna 1969“ byl hodnocen jako mimořádně nebezpečný, protože jeho deset bodů vyzývalo občany k účinným formám boje s totalitní mocí, jako například k pasivní rezistenci, bojkotování denního tisku, veřejné dopravy, kulturních akcí, k symbolickému zastavení práce v podnicích atd. Obavy mocenského centra byly opodstatněné, protože mnoho forem odporu, které leták obsahoval, se ukázalo jako skutečně účinné proti vojskům Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Představitelé demokratických sil distribuovali leták pod názvem „Přátelé“, ve kterém vyzývali občany, aby adresovali OSN dopisy, ve kterých žádají okamžitý odchod okupačních vojsk a uskutečnění svobodných a demokratických voleb. Množství dopisů se podařilo odeslat prostřednictvím švýcarského a rakouského zastupitelského

---

¹²⁷ COURTOIS, Stéphane: *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. Praha: 1999, s. 390.

¹²⁸ PEŠEK, Jan – LETZ, Robert: *Štruktúry moci na Slovensku: 1948-1989*. Prešov 2004, s. 170.

¹²⁹ KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 173.

úřadu v Praze. Předsednictvo ÚV KSČ na svém zasedání 24. července 1969 přijalo návrhy předsednictva vlády ČSSR, které obsahovaly komplexní soupisy na potlačení očekávaných protestních akcí. StB varovala představitele komunistického mocenského centra o údajně zjištěných přípravách teroristických akcí proti členům komunistické strany. Takto vykonstruované lži vytvářely u komunistických představitelů strach, který se promítl i do základních směrnic politického charakteru, které přijalo předsednictvo ÚV KSČ na výše zmíněném červencovém zasedání. Posléze samozřejmě následoval proces aplikování těchto směrnic.¹³⁰

Demonstrace se konaly na třiceti místech po celém Československu. 21. 8. 1969 bylo proti demonstrantům nasazeno na 35 tisíc policistů, vojáků a milicionářů. Jen v Praze a Brně přišlo o život pět protestujících a po celé republice byly desítky zraněných. Prohlášením stanného práva si chtěl Husák spolu s představiteli režimu smýt ruce od krveprolití.¹³¹ Je třeba poznamenat, že veřejně vystupovat proti okupaci a normalizační politice v té době znamenalo okamžité vyřazení z veřejného života a následné perzekuce. Komunistický režim soudil lidi za jejich účast na demonstracích proti okupaci své vlasti. Jedním z důsledků této situace byl nárůst emigrace – od srpnové okupace v roce 1968 do konce roku 1969 se povedlo emigrovat přes 100 000 osob.¹³²

Mezi oběti související s vojenskou intervencí v roce 1968 je zapotřebí přiřadit i „živé pochodně“, tj. lidi, kteří se veřejně upalovali na protest proti okupaci, což vyvolávalo obrovský šok na celém světě. Získali status symbolické oběti. Jako první si tento osud zvolil Jan Palach, dvacetiletý student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který se upálil 16. 1. 1969 v 14:30 hod v centru Prahy na Václavském náměstí. Jeho smrt o tři dny později vyvolala velké demonstrace.¹³³ Na konci února ho napodobil další student – Ján Zajíc a začátkem dubna 1969 se v Jihlavě upálil čtyřicetiletý komunist a Evžen Plocek, který se dokonce zúčastnil vysočanského sjezdu.¹³⁴

---

¹³⁰ PÚČIK, Miloslav: *Rok 1968 a armáda na Slovensku*. Bratislava 1999, s. 39.

¹³¹ COURTOIS, Stéphane: *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. Praha: 1999, s. 393.

¹³² KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 180.

¹³³ LEDERER, Jiří: *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha 2014, 100-104.

¹³⁴ COURTOIS, Stéphane: *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. Praha: 1999, s. 392.

3.5 Odpor proti normalizaci

Pokud se v této části textu hovoří o odporu proti normalizaci, má se tím na mysli opozice, přičemž se tento pojem v podmínkách normalizačního Československa nedá chápat v klasickém politologickém významu. Jednak se takové termíny používaly z pohledu režimu pro nepřátelské osoby a seskupení a na druhé straně i pro osoby, které tvořily opozici. Tito lidé se však uvedenému označení bránili.¹³⁵

Navenek se režimu podařilo dosáhnout svého cíle – znehybnit společnost. Uvnitř ní si však některé skupiny občanů začaly od roku 1973 vytvářet prostor pro svou činnost. Mezi prvními se začali aktivizovat umělci, například spisovatelé. V roce 1973 již vznikaly samizdaty.¹³⁶ V Praze a Ostravě se organizovaly literární večírky. Cílem literárních večírků bylo v úzkém kruhu prezentovat výsledky své práce. Tato setkání však nezůstala bez povšimnutí StB.¹³⁷

V prosinci 1976 se zrodila občanská iniciativa Charta 77. Hlavním představitelem projektu byl Václav Havel, jehož spolupracovníky byly takové osobnosti jako Jan Patočka, Zdeněk Mlynář či Pavel Kohout. Hlavním impulsem k založení Charty byly výsledky Helsinské konference, jakožto velké světové i evropské události. Z ní vzešlé Mezinárodní pakty o občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních právech, které byly v říjnu 1976 zakotveny v československé Sběrce zákonů, nebyly dodržovány a platily pouze na papíře. Tím se potvrdilo, že režim nedodržuje základní lidská práva.¹³⁸

Toto společenství bylo nazváno podle prvního dokumentu vydaného 1. ledna 1977 – Charta 77. Zrodilo se tak hnutí za lidská práva, které patří k nejznámějším v celé východní Evropě. Charta 77 byla charakterizována jako volné, neformální a otevřené společenství lidí volného přesvědčení, různé víry a různých profesí, které spojuje vůle zasazovat se za respektování občanských a lidských práv. Za svůj cíl si stanovila vést konstruktivní dialog se

---

¹³⁵ OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha 1994, s. 15.

¹³⁶ Samizdat – vydávání zakázané literatury nebo literatury zakázaných autorů.

¹³⁷ KALOUS, Jan – KOČIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha 2012, s. 190.

¹³⁸ VLČEK, Tomáš: *Charta 77*. In: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php>. [cit. 15. 8. 2019]

státní mocí tím, že bude upozorňovat na konkrétní případy porušování občanských a lidských práv a následně navrhnout jejich řešení.¹³⁹

Podle některých kritiků společenská moc v sovětském bloku užívala již mnoho desetiletí pojem „opozice“ jako vůbec nejhoršího myslitelného obvinění – je to synonymum slova nepřítel. Označit někoho za opozici totiž znamenalo totéž, jako o něm říci, že chce svrhnout vládu a odstranit socialismus. Právě proto autoři Charty 77 ve svém úvodním prohlášení výslovně zdůrazňovali, že nejsou opozicí, protože nemají v úmyslu předkládat alternativní politické programy. Přesto vláda ČSSR pojala Chartu 77 jako společenství výrazně opoziční a také se k ní tak i chovala.¹⁴⁰

Právo na šíření informací je jednou ze základních svobodných práv v demokracii. Toto pravidlo se však totalitní komunistický režim snažil omezovat či úplně eliminovat. Hlavní roli na konci 80. let minulého století mělo vysílání Hlas Ameriky a Vatikánský rozhlas. Každý, kdo měl zájem o vysílání a měl rozhlasový přijímač (tehdy se dal sehnat v Tuzexu), si tyto stanice mohl naladit.¹⁴¹

Touha po svobodě a demokracii většiny členských států Varšavské smlouvy, reorganizace Sovětského svazu (decentralizace či Gorbačovova Perestrojka) a další světové události se zapříčinily k rozpadu východního bloku na konci 80. let. V Československu ukončení vlády KSČ nastalo v listopadu 1989 pod vlivem tzv. sametové revoluce. Té předcházel chartisty vypracovaný dokument „Několik vět“, jenž předznamenal pád totality, a který nabádal vládu k činnosti a vyzýval ke společenským změnám, po kterých většinová společnost tolik toužila.¹⁴² Vše vyvrcholilo při listopadových studentských demonstracích, po kterých KSČ definitivně odstoupila od politické moci.¹⁴³

---

¹³⁹ BLAŽEK, Petr – SCHOVÁNEK, Radek: *Prvních 100 dnů Charty 77: průvodce historickými událostmi*. Praha 2018, s. 14, 90.

¹⁴⁰ BLAŽEK, Petr – SCHOVÁNEK, Radek: *Prvních 100 dnů Charty 77: průvodce historickými událostmi*. Praha 2018, s. 90.

¹⁴¹ KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VIII*. Praha 2011, s. 159.

¹⁴² Několik vět. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_nvett.php

¹⁴³ FIALA, Petr: *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno 1999, s. 85-86.

4. Postoj komunistického režimu vůči romské komunitě

Čtvrtá kapitola je věnována poznatkům souvisejícím se životem romské menšiny v době komunistického režimu, zejména pak v době normalizace. V období po roce 1948 byly přijaty některé důležité zákony, které měly podstatný vliv na tehdejší život Romů v Československu. Již v této kapitole se pracuje i s výpověďmi respondentů, které tak na konkrétních příkladech ožíví oficiální stanoviska a nařízení.

4.1 Nucená asimilace Romů

Jak bylo zjištěno, od druhé poloviny 50. let se státní orgány začaly zabývat tzv. cikánskou otázkou, kterou chtěly mít do budoucna vyřešenou.¹⁴⁴ Uvažovány byly v této souvislosti dva odlišné pohledy. Jeden z nich lze označit za etnický, druhý za asimilační. V návaznosti na stalinskou národnostní politiku začala KSČ k Romům preferovat asimilační přístup.¹⁴⁵ Tyto skutečnosti měly za následek časté policejní razie a Romům bylo znemožněno kočovat, docházelo tak k tomu, že jim byla odmontována kola od přívěsů. Téměř všichni Romové se museli asimilovat a přestat vyznávat své tradice, zvyky a nesměli používat vlastní jazyk. Děti byly ve školách dokonce trestány za použití romštiny ve výukovém procesu.¹⁴⁶ V důsledku této situace se začalo u Romů vytvářet nebezpečné morální vakuuum. Navíc nucená asimilace u Romů zapříčinila zánik starých rodů. Díky tomu také začaly vznikat nové romské komunity v jednotlivých městech a v jejich separovaných částech.¹⁴⁷

V roce 1956 vypracovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí Situační zprávu o cikánské otázce v Československu. Dle informací v ní uvedených KSČ dospěla k názoru, že Cikáni jsou pracovně nezařaditelní, proto je nutné udělat taková opatření, aby tomu bylo naopak. Také měla být řešena negramotnost Romů, kdy se sice relativně dařilo dostat na zápis do škol všechny školou povinné děti cikánského obyvatelstva, méně se však už dařilo o jejich řádnou každodenní školní docházku. Nutno bylo také zlepšit jejich špatný zdravotní stav, zvýšit lékařskou pomoc v rámci preventivních opatření, naučit je správné hygieně, dbát na povinné očkování dětí atd. Zlepšeno mělo pak být i jejich sociální postavení v rámci kulturní osvěty. Nicméně se však nedospělo k žádnému konkrétnímu řešení. O cikánské otázce se dále jednalo

---

¹⁴⁴ NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc 2002, s. 48.

¹⁴⁵ HORVÁTHOVÁ, Jana: *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 51.

¹⁴⁶ PAVELČIKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 57-59.

¹⁴⁷ HORVÁTHOVÁ, Jana: *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 52-53.

i v roce 1957. Dne 8. 4. 1958 bylo vydáno usnesení politbyra, které pojednávalo o pracovním zařazení Cikánů. Tím však bylo jednoznačně konstatováno, že Romové jsou jak ze sociálního, tak z kulturního hlediska zaostalými občany, kteří vyznávají zvláštní způsob života. Tímto usnesením poté započala násilná asimilace romské komunity. Jejím cílem bylo zlikvidovat zaostalý způsob života Romů. Uvedená směrnice byla závazným předpisem pro všechny podřízené státní orgány. Toto usnesení také rozdělilo Romy podle způsobu jejich života do tří kategorií, a to na usedlé, polousedlé¹⁴⁸ a kočovné Romy. Komunisté se začali koncentrovat hlavně na asimilaci polousedlých Romů. Podle Pavelčíkové se ale tohle nařízení neobešlo bez problémů, jelikož pro státní orgány nebylo úplně jednoduché určit, do jaké skupiny daný Rom či celá rodina zrovna spadá. Nebyly ojedinělé případy, kdy již usedlé rodiny, které zrovna byly náhodou u jiné rodiny jen na návštěvě, byly po jedné z razíř zařazeny do kočovné skupiny. Pro ně byl poté vypracován záměr pro trvalé usídlení, měli se také zařadit do pracovního procesu. KSČ, resp. její příslušné orgány, vedly evidenci všech pracujících sil. Cikáni, kteří měli jít pracovat do závodů, měli mít vhodné pracovní podmínky a nemělo jim být umožněno, aby bez jakéhokoliv důvodu rozvázali pracovní poměr. Cikáni byli také zařazováni do pracovních kolektivů nebo i do Revolučního odborového hnutí (ROH)¹⁴⁹.

V rámci zvýšení gramotnosti měli také navštěvovat kurzy pro negramotné. Školy začaly mít od té doby povinnost řádně evidovat a dohlížet, zda cikánské děti plní povinnou školní docházku. Zaměstnavatelé pracujícím Cikánům zajišťovali vhodné ubytování pro celé rodiny i s dětmi. V celém tomto asimilačním procesu hrála důležitou roli také zdravotnická střediska, jejichž úkolem bylo zlepšit zdravotní stav cikánského obyvatelstva a dohlížet na dobré hygienické podmínky a návyky v těchto rodinách. Zdravotníci často docházeli do samotných cikánských ghett. Důležité zároveň pro KSČ bylo, aby Cikáni žili v přesvědčení, že uvedená nařízení nemají diskriminační charakter, ale že sledují jen urychlení jejich převýchovy.¹⁵⁰

S cikánskou převýchovou souvisel také boj proti jejich vysoké kriminalitě, odstraněna měla být i prostituce u cikánských žen. Téma prostituce se ale u cikánských žen začíná více rozšiřovat spíše až po pádu socialismu, za kterého bylo vše mnohem více kontrolováno. Velký

---

¹⁴⁸ Polousedlími Romy se rozumí ti, kteří po většinu roku kočují, ale např. na zimní měsíce se usadí na jednom místě.

¹⁴⁹ ROH – co do počtu členů největší odborová organizace v socialistickém Československu.

¹⁵⁰ PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 62-64.

boom v této oblasti tak proběhl zejména v období 90. let. U bohatších dívek, které většinou i byly věřící, bylo tohle téma zapovězené. Avšak dozvídáme se i výjimky podle výpovědi paní Szurmanové, která zažila i případ dívek, které byly z bohatých rodin, ty ale svou práci braly čistě jen jako řemeslo a hlavně se nabízely bohatší klientele. Rozšířenější tak tato aktivita byla u dívek bez vyznání a u těch, které pocházely ze sociálně slabých rodin. Ty svou činnost provozovaly převážně s muži neromského původu, mezi Romy by se totiž podle paní Holubové tato informace o dané dívce rychle roznesla a ta by tak své rodině způsobila obrovskou ostudu. Další názor u tohoto tématu, na kterém se shodují všichni dotazovaní, se nese v tomto duchu - romské rodiny byly dříve mnohem více semknuty a její členové se vzájemně více ctili. Tyto tradiční romské rodinné hodnoty, které byly do roku 1989 pečlivě dodržovány, totiž posupně mizely a i kvůli tomuto se prostituce u romských žen začala vyskytovat ve větším měřítku.

Dalším důležitým nařízením vládnoucí moci k romské otázce bylo to z roku 1958. U něj je nutné se zastavit a to z toho důvodu, že od 1. 3. 1959 začal platit nový zákon č. 74/1958 (viz příloha č. 2), o trvalém usídlení kočujících osob.¹⁵¹ Prostřednictvím tohoto zákona bylo jasně stanoveno, kdo je brán jako kočující osoba a bylo zde nařízeno, že se dosud kočující osoby musely povinně usídlit a již dále nesměly kočovat.¹⁵² Jak v této souvislosti uvádí Petráš, v zákoně se sice explicitně nehovoří o Cikánech, avšak KSČ měla především kočujícími osoby na mysli právě tuto skupinu obyvatel. Nicméně ani Parlament přímo nevyslovil, že zákon je namířen proti Cikánům a bylo zdůrazňováno, že socialistická společnost chce odstraňovat jakoukoliv rasovou diskriminaci a chce umožňovat, aby Cikáni byli plnoprávními občany.¹⁵³

Pokud se zaměříme na samotný zákon, bylo v něm začleněno pouze pět paragrafů, jejichž prostřednictvím byla uvedena konkrétní zákonná ustanovení.¹⁵⁴ Zákon jednoznačně uváděl, že kočovný způsob života již není nadále tolerován, přičemž toto zákonné ustanovení platí pro všechny osoby, které nemají trvalé bydliště a vyznávají kočovný způsob života.¹⁵⁵ Zákon v ustanovení § 1 zakotvil, že: „*Národní výbory poskytují osobám, které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života; zejména jsou*

---

¹⁵¹ Zákon č. 74/1958, o trvalém usídlení kočujících osob.

¹⁵² NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc 2002, s. 51-52.

¹⁵³ PETRÁŠ, René: *Cikánská/romská otázka v Československu na počátku komunistického režimu a návaznost na starší vývoj*. Praha 2007, s. 19.

¹⁵⁴ DAVIDOVÁ, Eva: *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. vyd. Praha 2004, s. 210.

¹⁵⁵ PETRÁŠ, René: *Cikánská/romská otázka v Československu na počátku komunistického režimu a návaznost na starší vývoj*. Praha 2007, s. 20.

*povinny těmto osobám pomáhat při opatřování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se staly řádnými pracujícími občany.*¹⁵⁶

V dalších paragrafech bylo dále uvedeno, kdo je osobou s kočovným způsobem života. Je to takový jedinec, který se buď sám, anebo s určitou skupinou toulá po světě, přichází z místa na místo, nemá trvalé bydliště, nevykonává žádnou poctivou práci, jeho obživou je nekalé zaměstnání, a to i dokonce v případě, že má trvalé bydliště. V ustanovení § 3 bylo dáno, že i v případě, že mu bude poskytnuta soustavná pomoc a bude nadále kočovat, bude se taková činnost považovat za trestný čin. V takovém případě je možné uvedenou osobu potrestat odnětím svobody v délce trvání šesti měsíců až tří let.¹⁵⁷

Dohled nad dodržováním zákona mělo podle ustanovení § 4 Ministerstvo vnitra, které také mělo právo zjišťovat totožnost kočujících osob a jakým způsobem budou prováděny dodatečné zápisy do matrik.¹⁵⁸ Podle Pavelčíkové byl také velmi důležitou událostí povinný soupis všech kočovníků na začátku února 1959. Všichni kočovníci v produktivním i důchodovém věku se měli přijít přihlásit na nejbližší národní výbor, kde se měli rozhodnout a oznámit, kde se plánují usadit. Pokud se tak nestalo, našli si jej členové Sboru národní bezpečnosti. Vytvořila se tak databáze, která čítala téměř 50 000 jmen. Její hodnota však nebyla příliš relevantní, jelikož skutečnými kočovníky bylo jen pár tisíc občanů, mezi nimiž byli i lidé, kteří neměli romský původ. Mezi ně můžeme zařadit tzv. světské, kteří jezdili se svými kolotoči a cirkusy. I těm tímto nařízením bylo zakázáno vykonávat své živobytí a udržovat svůj tradiční styl života.¹⁵⁹

Nejvíce toto opatření zasáhlo tzv. Olašské Romy, kteří patřili a i dnes patří k nejbohatším a neznámějším romským rodům a kočování pro ně bylo nejtypičtější. Následně se olašský král usadil v Ostravě. Na tento rok vzpomíná Silvestr Lakatoš se svou ženou Ludmilou, kteří byli se svou rodinou zvyklí kočovat po celém Československu. V zimě se ohřívali otevřeným ohněm, kolem kterého se zpívalo a tancovalo. K potravě si obstarávali to, co zrovna bylo v daném okolí, tzn., že se často uchýlovali ke krádežím brambor, vybíráním

---

¹⁵⁶ Zákon č. 74/1958, o trvalém usídlení kočujících osob, § 1.

¹⁵⁷ Zákon č. 74/1958, o trvalém usídlení kočujících osob, § 3.

¹⁵⁸ Tamtéž, § 4.

¹⁵⁹ FRYDRÝŠKOVÁ, Kristýna: *Romové pod vlivem komunismu*. In: <http://www.romanovodori.cz/etno/romove-pod-vlivem-komunismu/> [cit. 10. 8. 2019].

kurníků či k uloupení samotných slepic. Pokud se Romové k dané vesnici blížili, obyvatelé museli být vždy v pohotovosti, jelikož příchod Romů do jejich blízkosti byl brán se všemi svými důsledky velmi negativně. A proč vlastně Romové neustále kočovali? Zcela jednoduše – nikdo je nikdy nikde nechtěl. Na rodinu Lakatošovu si jednoho rána počkal SNB, vzal jim občanské průkazy a prakticky veškerý majetek – vozy a maringotky, ale také koně. Ti starší byli převezeni rovnou na jatka, ti schopnější byli posláni do JZD. Přechodně Lakatošovi museli přebývat v železničních vagónech a až posléze si z našetřených peněz našli stále bydlení v rodinném domku. Ačkoliv to pro Lakatoše znamenal naprostý obrat v jejich životech a při vzpomínání na kočovný život zažívají velkou nostalgii, s odstupem času přiznávají, že poté, co se usadili, se jejich život zlepšil. Zlepšila se hygiena či gramotnost a celkově vzdělání, jelikož při kočování se škola nenavštěvovala ¹⁶⁰

Databáze neusedlých obyvatel, která se vytvářela v letech 1959 a 1960, jak již bylo zmíněno výše, nebyla stoprocentně spolehlivá. Vznikal v ní nepořádek, jelikož i přes zákaz se podle Pavelčíkové Romové nadále stěhovali, ale některé evidenční údaje se dokonce ztrácely. Příkladem za vše tak může být situace ze září 1959, kdy se v Karviné na začátku školního roku zjistilo, že polovina dětí ze soupisu zmizela i s rodiči neznámo kam. ¹⁶¹

V první polovině šedesátých let se opět vyskytovaly případy, kdy děti byly brány rodinám a matkám do náhradní rodinné péče. Dělo se tak na základě rozhodnutí úřadů, které o daných rodinách rozhodly, že nejsou dostatečně schopné se o dítě postarat. Další negativní částí životů některých romských rodin byly nezákonné sterilizace. Nebylo výjimkou, kdy romské ženy byly sterilizovány, mnohdy bez jejich vědomí. ¹⁶² To ostatně potvrzuje i Elena Gorolová z Ostravy, která byla bez jakékoliv informace po porodu císařským řezem svého druhého dítěte sterilizována. Když poté chtěla zjistit důvod, měl jim být údajně právě druhý císařský řez. Následně od konce 90. let spolu s dalšími ženami začala bojovat za odškodnění nedobrovolně sterilizovaných žen v Československu a stala se vůdčí postavou tohoto hnutí. O této problematice hovořila dokonce na půdě OSN v New Yorku ale i v dalších evropských městech. Ačkoliv se tato otázka v minulosti řešila poměrně dost, k odškodňování stále nedochází, maximálně tak k omluvě. Dále Gorolová hovoří o tom, že v některých případech ženám

---

¹⁶⁰ JIŘIČKA, Jan: *Vozy nám vzali, koně podřízli. Romové před 55 lety přestali kočovat*. In: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/konec-kocovani-romu.A140408_132421_domaci_jj [cit. 20. 7. 2019].

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² FRASER, Angus. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 282.

dokonce byly vypláceny za sterilizaci odměny¹⁶³ nebo jim bylo namluveno, že se jedná jen o dočasnou antikoncepci. Dle Szurmanové ale u žen docházelo také k nepochopení z neznalosti této problematiky i přesto, že informace byly z řad lékařského personálu sděleny pravdivě a objektivně. Takových případů bychom našli stovky, možná i tisíce. O sterilizaci, případně i interrupci, rozhodovala určená komise složená z doktorů a sociálních pracovníků. Ženy o ně samozřejmě mohly zažádat, pokud byly soudné, když se např. nenacházely v dobré finanční situaci a byly v očekávání např. již sedmého potomka.¹⁶⁴ Jak se dovídáme ze zpráv karvinského okresního národního výboru a i jednotlivých městských výborů, tak byl kladen důraz na snížení porodnosti u nepřizpůsobivých romských žen, to obnášelo zdravotní osvětu, individuální přesvědčování sociálního pracovníka a používání antikoncepčních prostředků. K tomuto tématu ještě lze dodat, že nemožnost mít děti snášeli špatně také muži, kteří brali jako potupu, že už do společnosti nemohou přinést další potomky a vinili za to právě jejich partnerky.

4.2 Organizovaný rozptyl

Dalším důležitým nařízením bylo usnesení č. 502, které vešlo v platnost 13. října 1965. Na jeho základě vznikl vládní výbor pro otázky cikánského obyvatelstva. Začlenění byli do tohoto výboru náměstci některých ministerstev (např. Ministerstva vnitra či spravedlnosti), dále také zástupci státních orgánů, společenských organizací a také KNV v krajích, v nichž pobýval největší počet Cikánů. Z těchto jednání pak dne 18. 12. 1965 byly vytvořeny tzv. Zásady pro organizování rozptylu a přesunu cikánského obyvatelstva.¹⁶⁵

Jak dále Pavelčíková uvádí, správní orgány se domnívaly, že díky těmto zásadám bude možno zlikvidovat nežádoucí koncentraci Cikánů. Zlikvidovány měly být hlavně cikánské osady na Slovensku.¹⁶⁶ Proto začali být Cikáni rozptylováni po všech částech celého

---

¹⁶³ To potvrzuje i zpráva ONV Karviná z roku 1973, kdy se částky mohly vyšplhat až k 9 000 Kčs. Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 141, signatura: 104, karton 201. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení cikánských otázek ONV Časový rozsah: 1966 - 1973.*

¹⁶⁴ HAJSKÁ, Martina: *Elena Gorolová*. In: <https://www.pametromu.cz/index.php/pametnici-prehled/121-gorolova-elena> [cit. 29. 7. 2019].

¹⁶⁵ PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 86-88.

¹⁶⁶ Dle pana Radiče, který pocházel ze středního Slovenska, byly cikánské osady v nejhorším stavu na východě Slovenska. Čím více bychom z východu postupovali na západ, tím menší výskyt a také důstojnější podmínky k žití.

Československa do předem stanovených měst bez ohledu na rodinná pouta a tímto rozhodnutím se tak neměli koncentrovat jen v určitých místech, kde by se jich na jednom místě soustředilo větší množství. S tímto faktem souviselo vypracování dlouhodobého plánu, prostřednictvím kterého začal být celý záměr realizován. Proces rozptylu měl trvat až do roku 1970, kdy se předpokládalo, že bude zlikvidováno přibližně 611 z celkem 1 300 cikánských osad. Přesuny Cikánů se však nerealizovaly přímou cestou, nicméně jako tzv. doporučení, kdy se měly jednotlivé kraje na území Československa dohodnout. Ukázalo se však, že velká řada zainteresovaných institucí neumí vůbec spolupracovat a postupovat samostatně, bez toho aniž by neměla k dispozici jasnou direktivu. Na Slovensku začalo docházet poměrně k rychlému odkupování a následnému bourání cikánských osad, avšak nebylo jasně určeno, kolik Cikánů a kam má být rozptýleno, zatímco české kraje měly výhrady proti tomu, aby za poměrně krátký čas přijaly velký počet Cikánů.¹⁶⁷

Ustanovený plán rozptylu měl i v dalších letech (1967 - 1968) problémy, přičemž bylo zjištěno, že jeho realizace pokulhává, splněno bylo jen 45 % rozsahu ze všech bodů v daném plánu. Živelné migrace nadále pokračovaly, dokonce se ještě zvyšovaly, z čehož vyplývá, že plán organizovaného rozptylu se zcela zhroutil.¹⁶⁸ Proto se Vládní výbor roku 1968 rozhodl, že bude celý plán na podkladě usnesení č. 384 z roku 1968 zrušen. To však neznamenalo, že by se dále neřešila cikánská otázka jako taková. Odpovědnost však mělo Federální ministerstvo práce a sociálních věcí a krajské a okresní národní výbory. Zde se mělo k řešení přistupovat s ohledem na místní specifika.¹⁶⁹

V roce 1970 státní moc odvolala politiku rozptylu a odsunu a nahradila ji další koncepcí, tentokrát společensko-kulturní integrací Cikánů. K Romům se nadále přistupovalo jako k zaostalé skupině obyvatel, kterou je třeba podporovat například plošně vyplácenými podporami, které činí Romy stále závislejšími na státní podpoře. V osmdesátých letech je situace podobná. Cikáni jako národnost neexistují, přesto si národní výbory a policie vedly poznámky o jejich národnostní příslušnosti.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ PAVELČIKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 88-91.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 89-92.

¹⁶⁹ DAVIDOVÁ, Eva: *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. vyd. Praha 2004, s. 222.

¹⁷⁰ FRASER, Angus. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 281 - 283

4.3 Vznik Svazu Cikánů-Romů

Zmíním se také o vzniku Svazu Cikánů-Romů, který byl založen na přelomu let 1968 a 1969. K založení došlo hlavně díky společenskému uvolnění v období pražského jara, ale předcházelo tomu několikaleté soustavné snažení předních romských osobností, které započalo již po ukončení druhé světové války.¹⁷¹ Tento Svaz, jehož fungování si Romové platili z vlastních prostředků, se jako samostatná romská organizace soustředil zejména v Brně, kde působila romská inteligence, a kde se také utvářel český romský svaz. Uvedenou organizaci zaregistrovalo Ministerstvo vnitra na konci května roku 1969. Svaz také pro zviditelnění a představení romské kultury široké veřejnosti vydával vlastní noviny, které se jmenovaly *Informační zpravodaj*. Později byl jeho název změněn na *Romano lil*, vydával jej přípravný výbor Svazu a byly zde také myšlenky na otevření prvního muzea romské kultury.¹⁷² Na konci srpna 1969 se v Brně uskutečnil první sjezd celého Svazu. Přijelo 200 delegátů z celého Československa, zmínit lze také osoby, které zastupovaly státní orgány, vědecké ústavy či Slovenský Zväz Cigánov-Rómov v čele s doktorem Jánem Cibulou. Na sjezdu hovořil učitel Antonín Daniel nebo JUDr. Tomáš Holomek, podle něhož lze sjezd považovat za důležitý historický milník, neboť sami Romové mohou začít pracovat na řešení cikánské otázky.¹⁷³ Dle výpovědi pana Malíka je Tomáš Holomek historicky první vysokoškolsky vzdělaný Rom v Československu, v čemž ho následoval i jeho bratr. Holomkovi jsou trvale usazená rodina na jižní Moravě a vnučka Tomáše Holomka – PhDr. Jana Horváthová je v současné době ředitelkou Muzea romské kultury v Brně.

Na konci roku 1969 čítal Svaz skoro 1 500 členů, přičemž o rok později počet členů Svazu byl již 4 846, v roce 1971 už 7 tisíc a o další rok později se jednalo o 8 500 členů.¹⁷⁴ Je však třeba mít na paměti, že velký počet členů se aktivně ve Svazu nijak neprojevoval.

Vůbec poprvé v historii se Romové oficiálně mohli vyslovit k problémům, které se jich týkaly a které je trápily. Svaz se zaměřoval na řešení různých otázek týkající se romského obyvatelstva. Jednalo se např. o postavení Romů z hlediska Ústavy a společnosti. Proto zástupci

---

¹⁷¹ ALINČOVÁ, Milena et. al.: Romové. 2002. In:

<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove.pdf> [cit. 30. 7. 2019].

¹⁷² FRYDRÝŠKOVÁ, Kristýna: *Romové pod vlivem komunismu*. In: <http://www.romanovodori.cz/etno/romove-pod-vlivem-komunismu/> [cit. 10. 8. 2019].

¹⁷³ PAVELČIKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 104-107.

¹⁷⁴ DAVIDOVÁ, Eva: *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. vyd. Praha 2004, s. 223.

Svazu jednali s Českou národní radou o této otázce, a to v roce 1969. Navíc zástupci Svazu již od svého počátku diskutovali se státními orgány o tom, zda a za jakých podmínek bude komunistickým režimem romská komunita uznána za národnostní menšinu. Vzniklo memorandum k základním otázkám cikánské problematiky, které bylo vydáno v dubnu v roce 1970. Svaz odmítl dosavadní politiku státu, čili asimilaci Cikánů a plán jejich rozptylu. Nicméně KSČ na toto memorandum poměrně rychle zareagovalo v tom smyslu, že Romové nebudou nikdy vnímáni jako národnostní menšina.¹⁷⁵

S postupující normalizací však byla situace Romů v Československu stále složitější, a proto byl v roce 1973 Svaz Cikánů-Romů pod nátlakem zrušen. Byla to tak jediná romská organizace, která za socialismu fungovala.¹⁷⁶

4.4 Charta 77 a romská otázka

Charta 77 si uvědomovala, jak tristní je postavení Cikánů v období normalizace. Proto 13. 12. 1978 vydala dokument pod číslem 23 s názvem „O postavení Cikánů-Romů v Československu“ (viz příloha č. 3). Pod tímto dokumentem byli podepsáni Václav Havel a Ladislav Hejdlánek. Adresátem tohoto dokumentu bylo OSN, přičemž se Charta 77 snažila poukázat na porušování lidských práv u romské menšiny. Chartisté zde také uváděli, že po roce 1973, kdy byl zrušen Svaz Cikánů-Romů, zde nebyla žádná romská organizace, která by se zasazovala o práva romské menšiny a která by je i hájila. Založení takovéto organizace Chartisté považovali za velmi potřebné. Chtěli také, aby pouze sami Romové rozhodli o stupni své integrace a asimilace vůči většinové společnosti.

Článek 23 svým zveřejněním chtěl vyvolat veřejnou a svobodnou diskuzi a tedy vyvolat zájem o problémy Romů. Chtěl vyzvat všechny, kteří mohou přispět k zlepšení jejich situace, aby se do tohoto společného úsilí připojili. Celkově však byla v ČSSR zanedbávána práva jakékoliv menšiny, přičemž nejvýznamněji to pocítili právě Cikáni-Romové. Komunisté

---

¹⁷⁵ PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 107-109.

¹⁷⁶ NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc 2002, s. 68.

totiž Romy nepovažovali za právoplatnou národnostní menšinu, což mělo za následek, že Romové právně vůbec neexistovali.¹⁷⁷

Navíc se chartisté zaměřili i na dopad zákona č. 74/1958. S tím souvisel i nařízený plán rozptylu cikánského obyvatelstva. Plán byl sice v roce 1968 zrušen, Romové i tak nesměli migrovat, ačkoliv stát jejich pohyb mnohdy toleroval, neboť si uvědomoval jejich potenciálu jako nekvalifikované hospodářské síly. Romové však byli zcela jasně diskriminováni v oblasti školství, kde byly romské děti segregovány do zvláštních škol, ačkoliv jejich inteligence se nacházela v pásmu průměru.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha 2004, s. 124-125.

¹⁷⁸ CHARTA 77: Dokument Charty 77 č. 23: Postavení Cikánů-Romů v ČSSR, s. 2-3.

5. Postavení a situace Romů na Karvinsku

Téma této diplomové práce je geograficky lokalizováno na oblast Karvinska. Město Karviná leží na řece Olše a nachází se v severovýchodní části České republiky. Se svým historickým jádrem Fryštát je jedno z nejstarších sídel ve Slezsku. První písemná zmínka o Fryštátu je již ze 13. století a od roku 1327 má statut města.¹⁷⁹ Velkým historickým milníkem pro tuto oblast byl nález uhlí v roce 1776, bylo tak zde vybudováno několik podpovrchových dolů, což postupně změnilo tvář celé krajiny a život obyvatel. Vidina práce a budování dalších průmyslových odvětví znamenala velký růst počtu populace, což se dělo celé 19. stol. a v roce 1921 měla Karviná téměř už 20 000 obyvatel.¹⁸⁰

Základ Karviné, jak ji známe dnes, byl položen roku 1948, kdy došlo ke sloučení všech devíti částí, na které je město dodnes rozděleno.¹⁸¹ Z Karviné, stejně jako poté v 50. letech z nově postaveného města Havířov, se stalo hornické centrum. Politické vedení tuto oblast po druhé světové válce přeorganizovalo na těžký průmysl, ve vesnických oblastech byla provedena kolektivizace a po normalizačních čistkách zde došlo k zániku středních a vyšších sociálních vrstev. I přes špatné environmentální podmínky z důvodu těžby zde díky dostatku práce byly vytvořeny solidní sociální jistoty pro pracující obyvatelstvo, a tak si zde postupem času KSČ získala slušnou pozici a velkou podporu obyvatelstva.¹⁸²

5.1 Romové na Karvinsku v období 50. a 60. let

Jestliže se dostaneme do zmiňovaného roku 1958 k Nařízení o trvalém usídlení osob, existuje ze srpna zápis ze 45. schůze rady Okresního národního výboru (ONV) v Karviné. V té době žilo oficiálně na Karvinsku přes romských 183 rodin, čemuž odpovídalo přes 1 063 obyvatel. Jedním ze čtyř programů schůze bylo řešení otázky osob cikánského původu. Jestliže měli Cikáni nařízeno najít si trvalé sídlo, mnohdy se tak i přes zákaz dělo v neatraktivních poddolovaných oblastech, kde již byly prázdné vylidněné domy a bezpečnost těchto domů nebyla zaručena. Bylo tak vždy s konkrétním důlním závodem dohodnuto, že na tyto domy budou vydány demoliční výměry a budou bourány, aby se zde Cikáni nemohli soustřeďovat. Místní občané ostře protestovali, aby se v jejich blízkosti Cikáni umisťovali a žádali jejich odsun, resp. aby se vrátili tam, odkud přišli. Zkušenosti totiž byly takové, že i když byl některý

---

¹⁷⁹ HOSÁK, L: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 2004, s. 932.

¹⁸⁰ HEJZLAROVÁ, I. Zaniklý svět: historie staré Karviné. Karviná 2002, s. 11.

¹⁸¹ KIJONKA, Edmund.: *Karviná: město v kráse památek*. Karviná 2005, s. 6.

¹⁸² PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Úvodní poznámky k historii Slezska a Severní Moravy*. In: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/uvodni-poznamky-k-historii-slezska-a-severni-moravy-v-prubehu-20-stoleti/> [cit. 4. 8. 2019].

Cikán poctivý a chtěl pracovat, zanedlouho se k němu přistěhovalo hned několik dalších jedinců, kteří nepracovali, živili se nepoctivým způsobem nebo na úkor pracujícího Cikána. Jako nutnost byla uvedena povinnost věnovat se těm, kteří pracují, přidělit jim vyhovující byty, ale nepřilíš velké, aby se tam další Cikáni nemohli nastěhovat. To stejné mělo fungovat pro jejich rozmisťování do pracovního procesu, tedy aby se na pracovišti vyskytovali v jen malých skupinkách a aby tak byl co nejvíce zesílen převýchovný vliv ostatních pracujících.¹⁸³

Padl zde návrh Eduarda Kováře, místopředsedy ONV, který doporučoval získat jakéhokoliv Cikána, který by pomáhal působit na ostatní a který by v rámci obce byl zástupcem v komisi ONV za romské obyvatelstvo. Došlo také k ustanovení, aby se zvýšila činnost Veřejné bezpečnosti (VB), která má Cikány neustále kontrolovat a případně stíhat pro spáchané přestupky.¹⁸⁴

Sedmistránková tajná zpráva (viz. příloha č. 4) z ledna 1962 od předsedy vlády ČSSR Viliama Širokého adresovaná karvinskému předsedovi ONV Bohuslavu Javorkovi o řešení cikánského problému hodnotí uplynulé tři roky vcelku kladně. Pomohl tomu již několikrát zmiňovaný zákon č. 74/58 Sb. a také směrnice vydané o výchově a vyučování cikánských dětí vydané ministerstvem školství a kultury a také směrnice ministerstva zdravotnictví pro zdravotnickou péči u osob, které vedly kočovný způsob života. Široký píše, že již několik desítek tisíc Cikánů (zejména mužů) bylo zařazeno do pracovního procesu, začalo žít normálním kulturním životem a sblížuje se s ostatním obyvatelstvem. Bylo ale nezbytné, aby se i nadále široké masy pracujících zbavovaly předsudků k cikánskému obyvatelstvu a aktivně mu pomáhaly zapojovat se do plnohodnotného života tehdejší socialistické společnosti.¹⁸⁵

Ve zprávě je dále zdůrazňováno, aby se na těchto úspěších budovaly další a aby se situace okolo Romů stále zlepšovala. Měla se zvyšovat zejména kvalifikovanost pracujících a měla být zvyšována také zaměstnanost u žen. Nejlepších zkušeností bylo dosaženo tam, kde si přední dělníci brali patronát nad jednotlivými Cikány, kde se s nimi pravidelně stýkali a pečovali o ně příslušní poslanci národních výborů. V takových případech se ukazovalo, že

---

¹⁸³ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 102, inventární číslo: 1015, karton 22. *Zpráva o řešení otázek osob cikánského původu v okrese s přijatým opatřením, fol. 3-4, 11-13* Časový rozsah: 1958.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 94, karton 10. *Zpráva předsedy vlády ČSSR o řešení cikánského problému v ČSSR zaslaná předsedovi ONV* Časový rozsah: 1962.

Cikáni si velmi rychle osvojují pracovní zručnost, získávají dobré osobní návyky a sžívají se s dělnickým kolektivem. Se samotnou prací totiž většina Romů nikdy neměla problém, horší to už vždy bylo s pravidelnou docházkou a režimem.¹⁸⁶ Dle výpovědí dotazovaných, co se týče soužití mezi ostatními obyvateli, pokud se romská rodina vyskytla na daném místě separovaně, prakticky nikdy si nedovolila dělat problémy. Inspirovala se pořádkem a čistotou, která zde panovala a jejich okolí je tak vychovávalo.¹⁸⁷

Takovýchto pozitivních případů byla potřeba všestranně využívat a působit stejným způsobem i na ostatní. Na zvyšování gramotnosti pracujících měl velký vliv individuální přístup, kdy příslušní pracovníci a aktivisté přímo docházeli do cikánských rodin a učili dospělé číst a psát, mnohdy se tak dělo i při přitažlivějších formách učení, jako např. na kurzech vaření či šití, ale dělo se tak jen u rodin, které o tuto formu dalšího vzdělávání projevily zájem.¹⁸⁸ Tyto kurzy vaření komentuje pan Slezák: „Společnost Romy chtěla učit podle svých zvyklostí, např. navařit guláš, který by vydržel i tři dny. Když by ale romský otec rodiny přišel z práce a měl by druhý den jíst to stejné jídlo co předešlý den, byl by to pro jeho manželku velký problém. Takhle zkrátka Romové nefungují.“ Pan Radič k tomuto tématu dodává, že tahle zvyklost má své kořeny již od kočovného života, jelikož při kočování nebyla možnost uvařené jídlo uchovávat po delší čas. Proto co se ten den navařilo, to se i snědlo. Zároveň ale přece jenom bylo navařeno o trochu víc, než bylo potřebné. To bylo pro případné hosty, kteří údajně vždy přišli, čímž se také potvrzuje romská pohostinnost.

Ve srovnání s rokem 1958 se zlepšil stav ve školní docházce cikánských dětí, to stejné platilo při zařazení do jeslí, mateřských škol a školních družin. Hůře to pak ale vypadalo se zařazováním učňů na učiliště, čemuž se údajně nevěnovala náležitá pozornost. Zejména se tak dělo u dospívajících děvčat, která mnohdy zastávala roli pracující matky (či celkově obou pracujících rodičů) a musela se starat o mladší sourozence.¹⁸⁹ Celkově velká část mladých Romů byla ze strany rodičů nucena jít pracovat již v 15. věku, aby mohli začít vydělávat peníze pro rodinu. Podle pana Malíka ale samy okresní výbory vyvíjely tlak na to, aby Romové zvládli učení a aby se tak zvyšovala míra gramotnosti a stupeň vzdělání u Romů.

---

¹⁸⁶ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 94, karton 10. *Zpráva předsedy vlády ČSSR o řešení cikánského problému v ČSSR zaslaná předsedovi ONV Časový rozsah: 1962.*

¹⁸⁷ Je však nutné dodat, že pokud rodina byla nepřizpůsobivá, tak i přestože byla v okolí slušných rodin, nemusela se vždy přizpůsobit a na daném místě mohla stále vytvářet problémy.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

Zde vzniká zajímavý rozkol mezi výpovědí Eleny Gorolové a Milana Ference a dalšími dotazovanými. Paní Gorolová konstatuje, že v 80. letech nebyla nabízena Romům studia na střední škole, ale pouze na učiliště. To pan Ferenc vyvrací, jelikož ze své třídy byl jedním z pouze tří žáků, kteří se dostali na střední školu, konkrétně na Střední zemědělskou v Českém Těšíně. Ferenc se Slezákem se ještě následně shodují, že Romové mnohdy svůj edukační proces berou jen pro nějakou formu úspěchu a bohužel ne pro svou vlastní potřebu a sebezdokonalování se. Podle Janiny Gadlinové, která sepsala příručku „Práce s cikánským obyvatelstvem“ a která pracovala více než dekádu na ONV Karviná a zabývala se cikánskou tematikou, je škola pro Romy jakýmsi strašákem. Její význam nebývá v rodinách zhodnocován jako žádoucí, ale naopak je často snižován, negativně hodnocen i výchovně odmítán.¹⁹⁰ U mnohých Romů se po základním vzdělání pokračovalo jen z důvodu toho, aby dostávali finanční dávky na rodinu. Zvládli tak alespoň 2 roky učiliště například na oboru zedník. Na střední školu a vidiny zisku maturity a následně lepšího zaměstnání, tak pokračoval už málokdo. Na vysoké školy se hlásily už jen opravdu výjimky a tento trend vesměs pokračuje i dodnes. Takto to většinou probíhalo u sociálně slabších rodin. U rodin, které byly zajištěné, rodiče své potomky minimálně na učiliště vždy bez problému donutili chodit a dostudovat. Všichni dotazovaní se shodují, že žádnou formu diskriminace při hlášení na střední či vysokou školu nikdy nezaznamenali.

Jedním z nejtěžších a nejzávažnějších problémů bylo řešení bytové otázky cikánského obyvatelstva. Ti Cikáni, kteří se dříve potulovali ve vozech, se v roce 1962 sice již nepohybovali z místa na místo, ale stále bydleli v maringotkách či na cikánských sídlištích, která měla naprosto nedostačující hygienické podmínky. Na Karvinsku se tomu dělo přímo v Karviné – městě. Široký tak Javorok nabádal, aby se ONV bytové otázce u cikánského obyvatelstva věnoval více. Chtěl také, aby byli Cikáni zařazováni do pořadníků žadatelů o nový byt. ONV však musel být obezřetný v případech, kdy cikánská rodina dostala relativně slušný byt, byly zde totiž případy, kdy v krátké době došlo k jeho zničení.¹⁹¹

Ze zápisu schůze ONV z dubna 1966 se dozvídáme o seznamu „11 cikánských osob,

---

¹⁹⁰ GADLINOVA, Janina: *Práce s cikánským obyvatelstvem*. Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Materiály komise ONV pro otázky cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1977 - 1983.*

¹⁹¹ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 94, karton 10. *Zpráva předsedy vlády ČSSR o řešení cikánského problému v ČSSR zaslaná předsedovi ONV Časový rozsah: 1962.*

kteřé potřebují léčeni“ a rovnou také zprávy o jejich zdravotním stavu ze září 1966. I přes různá onemocnění a choroby je většina zpráv vedena ve stejném duchu – nedodržování léčby, nedostavování se na lékařské prohlídky, nedodržována správná životospráva atd. Mnohdy také dané osoby nejsou ani v žádné lékařské databázi, nemají stálá bydliště nebo se často stěhují.¹⁹² Božena Bangová ve své výpovědi sdělila, že zažila, když doktoři docházeli na kontroly do romských rodin. Zaznamenala také případy, kdy se v rodinách vyskytla tzv. „nemoc ze špíny“ – svrab. Děti byly následně brány do nemocnice na izolovaná lůžka a setkala se také s případy, kdy byly děti rodinám odebrány. Byly zařazeny do výchovných ústavů, kde pokud u dané rodiny nedošlo ke zlepšení situace, zůstávaly až do své plnoletosti.

Dostáváme se k nařizení o organizovaném rozptylu a tomu, jak to na Karvinsku fungovalo v praxi. Z červencové schůze ONV z roku 1966 bylo projednáváno, které cikánské rodiny by okres Karviná měl přijmout. Uplynulý měsíc se předseda František Polák zúčastnil schůze ONV v Košicích, kde byla ustanovena dohoda, kdy okres Karviná (s městy Havířov, Bohumín, Český Těšín, Doubrava, Petřvald a Rychvald) přijme východoslovenské Romy z Košic. Bylo zdůrazněno, že jiné rodiny než ty košické okres Karviná nebude přijímat a předpokládalo se, že spolupráce mezi těmito dvěma ONV by do budoucna měla pokračovat. Tyto rodiny nebyly vedené jako kočovné, nýbrž jako trvale zabydlené na vyšším stupni bydlení. V cikánských osadách se údajně necítily spokojeny a na vlastní žádost se chtěly pokud možno co nejdříve odstěhovat. Při příchodu do Karviné měly být provedené vstupní lékařské prohlídky, a co se týče pracovních pozic, tito nově příchozí měli být zaměstnáni převážně v Železárnách Bohumín. Jednalo se o konkrétně 20 rodin a další zpráva z ledna 1967 hovoří jasně – všechny tyto rodiny se povedlo úspěšně zvládnout přestěhovat do okresu Karviná.¹⁹³ K problematice slovenských Romů se vyjadřuje i pan Ferenc, jelikož sám pochází z východoslovenského Popradu. Na Slovensku kvůli nižší životní úrovni a větším cikánským osadám, které byly na okrajích vesnic a měst, byli Romové údajně diskriminováni a potlačováni mnohem více než na území Čech a Moravy. Vidina práce, respektu a lepšího životního byla pro jeho rodinu impulsem, aby se v roce 1962 odstěhovala do Karviné.

---

¹⁹² Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 141, signatura: 104, karton 201. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení cikánských otázek ONV Časový rozsah: 1966 - 1973.*

¹⁹³ Tamtéž.

5.2 Romové na Karvinsku v období 70. let

Dostáváme se do roku 1971 k aktuální situaci a plnění opatření k řešení problémů cikánských osob. To nám přináší květnová zpráva z ostravského KNV z odboru kultury, která hodnotí karvinský okres. V tu dobu zde žilo 2 476 Cikánů – Romů, z toho 1 240 mužů a 1 236 žen. Nejvíce Romů žilo ve městě Karviná (865), dále v Orlové, Havířově a ostatních městech a obcích už jejich počet nepřesahoval více než 400. Ze 743 dětí ve věku 6 – 14 let jich bylo 192 ve zvláštní škole, to odpovídá 25 %, což není úplně malé číslo. Z hlediska gramotnosti je pak markantnější údaj o starších 18 let. Těch bylo 981 a z tohoto počtu se k negramotnosti přiznalo 346 (35 %), toto číslo však mohlo být i vyšší, jelikož mnozí občané se uměli pouze podepsat a svou negramotnost tak tajili.¹⁹⁴

Podle předložených zpráv z měst a obcí byla bedlivě sledována docházka romských dětí do škol. Je možné konstatovat, že docházka byla plněna vcelku pravidelně. Vzdělávací kurzy pro negramotné nad 18 let se většinou setkávaly s naprostým nezájmem i přesto, že samotní členové Svazu Romů-Cikánů prováděli nábor a osobně navštěvovali romské rodiny. S lepším pochopením se alespoň setkávaly kurzy šití a vaření, ale i zde musely být některé pro malý zájem předčasně ukončeny. Odbor kultury ONV si tak stanovil úkoly. Měl se více zaměřit na osoby, které mají předpoklady k doškolení ke zvládnutí nejzákladnějšího učiva. Za tímto účelem měl hledat nové, účelné a atraktivnější formy vzdělávání těchto osob a přitom se soustředit především na mládež. Ke zvládnutí těchto opatření Odbor kultury ONV poskytl v roce 1970 částku 7 000 Kčs pro vzdělávací činnost Svazu a s finanční výpomocí se počítalo i v příštích letech.¹⁹⁵

Odbor kultury ONV v Karviné si dal i za cíl vytvářet lepší podmínky kulturního využití u romského obyvatelstva, čímž se měly osvojovat základní vědomosti a zásady společenského chování. Cílem mělo být sblížení cikánského a necikánského obyvatelstva. To zahrnovalo nábor cikánské mládeže do hudebních souborů, kurzů tance a společenské výchovy. Spolu s krajským Svazem Romů-Cikánů také pořádal různé další kulturní akce jako divadla, besedy či přednášky (např. na téma plánovaného rodičovství). Tato informace jasně dokládá, že ONV a Svaz po dobu svého krátkého fungování spolupracovaly. Svaz pravidelně informoval

---

¹⁹⁴ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 1840, karton 1735. *Péče o vzdělávání a zlepšování kulturního využití cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1970 - 1971.*

¹⁹⁵ Tamtéž.

inspektora kultury ONV o svých problémech a navrhoval zlepšení.¹⁹⁶

Odbor kultury ONV požádal rovněž prostřednictvím Okresní rady závodních klubů o pomoc všechna kulturní zřízení ROH v karvinském okrese při poskytování veškeré péče a pomoci cikánskému obyvatelstvu v oblasti kultury – to znamenalo poskytování prostorů pro nácvik souborů či jejich schůzky. Byla tak např. dohodnuta spolupráce s hornickými závodními kluby, které mohly kulturnímu životu Romů poskytnout patřičnou pomoc. U závodních klubů fungovaly např. hudební kapely, které Svazu darovaly hudební nástroje či jiné rekvizity.¹⁹⁷

Schůze z června roku 1973 podává zprávu zaměřující se zejména na cikánské mladistvé mezi lety 13 až 18. U mnoha z nich jejich zdravotní stav nebyl příliš utěšený, někteří z nich měli už i 4 potomky, nebyli oddáni a byli usvědčováni z kriminální činnosti (krádeže či znásilňování). Stále tak porušovali socialistické soužití s ostatními občany. U mladých děvčat cikánského původu, která měla k těmto problémům blízko a právě vycházela ze škol, bylo rozhodnuto, že se v rámci prevence a výchovy budou konat týdenní školení v Beskydech. Z 35 dívek se toho roku zúčastnilo sice jen 22, některé ale byly omluvené. Po průzkumu bylo zjištěno, že se některé z rodin obávaly, že jim dívky budou odvedeny neznámo kam. Závěrem však bylo, že i přesto školení proběhlo úspěšně, splnilo svůj cíl a v příštím roce se bude konat ve větším měřítku, prodlouží se termín a přibude pedagogického a dalšího odborného dozoru.¹⁹⁸ S těmito školeními se nikdo z dotazovaných nesetkal. Hlavním důvodem bude určitě to, že všichni dotazovaní pocházeli z rodin, které s kriminalitou nikdy neměly problém. Zažili však klasické tábory, které se konaly pro předškolní i školní děti a které údajně nikdy nebyly separované čistě jen pro romské děti.

Ačkoliv nikdo z respondentů nezažil kurzy ani tábory, které by byly organizovány pouze pro děti cikánského původu, dle dochovaných zápisů z karvinského okresního archivu se tak opravdu dělo. Podle nich probíhaly poměrně standardně tak jako v dnešní době, dozvídáme se to díky výchovným plánům, ve kterých jsou rozepsány jednotlivé denní aktivity (viz příloha č. 5).¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 1840, karton 1735. *Péče o vzdělávání a zlepšování kulturního vyžití cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1970 - 1971.*

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 141, signatura: 104, karton 201. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení cikánských otázek ONV Časový rozsah: 1966 - 1973.*

¹⁹⁹ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Materiály komise ONV pro otázky cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1977 - 1983.*

Z hlediska škol bylo nutné věnovat větší pozornost předškolní výchově a romské děti do věku pěti let přednostně zařazovat do mateřských škol. Většina cikánských dětí totiž nebyla při nástupu do školy na výuku dostatečně připravena. V druhé polovině roku 1973 se uskutečnila beseda se všemi učiteli romských dětí v celém okrese, které se zúčastnili i sociální pracovníci, aby se tak ještě víc zkvalitnila spolupráce škol, sociálních pracovníků a romských občanů. Tyto besedy se podle dostupných údajů konaly i v následujících letech. Už v té době se uvažovalo o bezplatném stravování dětí cikánského původu ve školních jídelnách, což je aktuální téma i dnes a které opravdu v druhé polovině 70. a po celá 80. léta na Karvinsku fungovalo.²⁰⁰ Této možnosti ale např. v roce 1983 využívalo v Karvině pouze 7 dětí z rodin, které neměly dostatečné příjmy a o tuto možnost si zažádaly. Zároveň to také byla nejsilnější motivace k řádné docházce do školy.²⁰¹ Paní Szurmanová toto téma komentuje s tím, že tohle byla pro ni jediná událost, kdy za socialismu pocítila, že je Romka a že by s ní mělo být zacházeno jinak než s ostatními. Paní učitelka ji totiž v soukromí nabídla, zda nechce mít možnost se bezplatně stravovat. Jelikož ale byla ze slušné a zajištěné rodiny, nebyla to pro ni potřeba. Doma svým rodičům tuto nabídku údajně ani neoznámila.

Ze zápisu z této schůze se zde ještě také vyskytuje i organizační zápis, kdy komise karvinského ONV byla informována o rozpuštění Svazu Cikánů – Romů a byla i seznámena s úkony, které z této skutečnosti budou vyplývat.²⁰² Konkrétní informace ale nebyly v archivu nalezeny.

Na konci 70. let se v Bohumíně řešila toulavost nezletilých dětí cikánského původu po osmé hodině večerní,²⁰³ větším problémem však byla opět prudce zvýšená omluvená i neomluvená absence cikánských žáků. U omluvených hodin bylo u žáků mnoho skryté neomluvené absence, kterou rodiče omlouvali. Na prevenci se osvědčil způsob, kdy na žádost správní školské komise byla navázána spolupráce mezi ředitelstvím dané školy a školní lékařkou. Každý žák musel mít omluvenku pouze od lékaře, pokud byl nemocen. Zásadně se neomlouvalo zůstávání doma při hlídání mladších sourozenců apod. Rodiče žáků byli na tuto

---

²⁰⁰ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 141, signatura: 104, karton 201. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení cikánských otázek ONV Časový rozsah: 1966 - 1973.*

²⁰¹ Nebyla to však jen strava, romským dětem ze sociálně slabších rodin v Havířově bylo kupováno i zimní oblečení a hračky.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Bohumín, číslo pomůcky: 162, inventární číslo: 197, karton 78. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení otázek cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1970 - 1972.*

záležitost upozornění. Tato problematika je ostatně ve školství aktuální i dnes, co je ale v dnešní době pravděpodobně nereálné, bylo v té době velmi účinné opatření, kdy rodiče žáků, kteří měli neomluvenou absenci, byli finančně postihováni. Jediný konkrétní dohledaný údaj je z Petřvaldu z roku 1982, kdy rodina dostala pokutu ve výši 100 Kčs.²⁰⁴

5.3 Romové na Karvinsku v období 80. let

Z 1. dubna 1981 se zaměříme na usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 92 o řešení otázek cikánského obyvatelstva v ČSSR. V tomto třístránkovém dokumentu se nachází 7 hlavních nařízení, která měla být vykonávána po celé republice, tato nařízení se už však vesměs opakují a bylo o nich zmíněno:

1) Věnovat větší pozornost likvidaci cikánských osad a chatrčí. Do konce 7. pětiletky mělo být zlikvidováno 280 cikánských osad a přestěhovat mezi ostatní obyvatelstvo zhruba 3 000 rodin.

2) Vhodnými účinnými opatřeními dosáhnout zlepšování školní docházky a prospěchu, snížit počet zameškaných hodin a docílit vyššího zapojení cikánských dětí do organizované výchovy mimo vyučování.

3) Dále zvyšovat podíl 3 až 6 letých cikánských dětí v mateřských školách.

4) Věnovat zvýšenou pozornost rozmisťování cikánského dorostu, zejména zařazování cikánské mládeže do učebních poměrů a snižování jejich fluktuací z učebních poměrů.

5) Koordinovaně usilovat o snížení protispolečenské činnosti cikánských občanů, zejména mládeže.

6) Dále rozšiřovat výchovné působení na cikánské občany, posílit boj proti alkoholismu a opět se zaměřit na zejména mladou generaci.

7) Zintenzivnit domácí i zahraniční propagaci výsledků společenské integrace cikánského obyvatelstva.²⁰⁵

Přelom 70. a 80. let se v okrese Karviná nesl v duchu zvyšování počtu obyvatel. Dělo se tak samozřejmě i u romského obyvatelstva, největší nárůst zažil Havířov, jako nejmladší město s největším možným přírůstkem. Tento stav nebyl zapříčiněn pouze neplánovaným

---

²⁰⁴ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Materiály komise ONV pro otázky cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1977 - 1983.*

²⁰⁵ *Usnesení vlády České socialistické republiky ze dne 1. dubna 1981 č. 92.* Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Materiály komise ONV pro otázky cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1977 - 1983.*

rodičovstvím, to znamená stále vyšší porodností, ale i migrací – přílivem nových rodin z jiných okresů v rámci ČSSR, které přicházely v organizovaném náboru do hornictví a v rámci podnikové bytové výstavby jim byly přidělovány bytové jednotky.²⁰⁶

Jestliže v roce 1971 bylo v okrese 2 476 Romů, o 11 let později to bylo dvojnásobně více – 5 249 osob, což představovalo 1 183 rodin, které žily v 1 035 bytech, to znamená, že 148 rodin nemělo v té době vlastní byt, z čehož vyplývá, že ONV musel bytové otázky věnovat velkou pozornost. Např. v Karviné-Novém Městě tak byla zbourána tzv. Kolonie s finskými domky, ve které mj. bydlel i pan Ferenc, a bylo zde místo ní vystavěno prakticky celé nové sídliště s panelovými domy. Jak již bylo zmíněno výše, jestliže Romové získali od bytového odboru byt, v některých případech se postupem času stalo, že byt byl zanedlouho neobyvatelný, jelikož jej daná rodina neudržovala. Bytový odbor tak pravidelně u takovýchto rodin prováděl kontroly a dané závady opravoval. Avšak při opakovaných kontrolách zjistil, že rodina byt opět ničí. Takovýto případ musel bytový podnik v Havířově v roce 1982 řešit pouze jeden. Jako opatření se v těchto případech daná rodina musela vystěhovat do okrajové oblasti města. Do bytů u problémových rodin, kde byl přiznán mateřský příspěvek, pravidelně chodili také sociální pracovníci a kontrolovali hygienu, péči o děti a také to, jak je s daným příspěvkem nakládáno.²⁰⁷

Dalším problémem, který se spíše vyskytoval v dřívějších letech a týkal se bytů a zaměstnanosti byl takovýto – podniky přijímaly do pracovního poměru osoby cikánského původu, které ale nebyly hlášeny k trvalému pobytu v okrese Karviná. Tyto rodiny poté urychleně vyžadovaly přidělené bytové jednotky, které ale zkrátka nebyly k dispozici. Proto se vyskytovaly případy, kdy se daná rodina sestěhovala k další rodině a žilo tak na velmi malé ploše velké množství lidí.²⁰⁸

Zvyšovala se tedy i zaměstnanost, problémem však stále zůstávalo setrvání jednotlivců v dlouhodobých pracovních poměrech u jednoho podniku, pracovní morálka a docházka do práce. Dělo se tak zejména z důvodu, že Romové kvůli své nízké kvalifikaci museli vykonávat podřadné práce, kde měli nízké výdělků. Z praxe bylo také známo, že Romové většinou neměli

---

²⁰⁶ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Zpráva o současném stavu v oblasti péče o občany cikánského původu v roce 1983.*

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Bohumín, číslo pomůcky: 162, inventární číslo: 197, karton 78. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení otázek cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1970 - 1972.*

zájem o benefity, které měli k dispozici od svých zaměstnavatelů (lázeňská léčba, závodní rekreace, stravování a možnost zvyšování kvalifikace).²⁰⁹

Z citované zprávy karvinského ONV z roku 1983 máme i zpracován podíl cikánského obyvatelstva na kriminalitě, která z celku nepřesahovala 11 %. Na úseku zdravotnictví byla občanům cikánského původu věnována zvýšená pozornost. Např. ve městě Petřvald byl problém se 3 rodinami, které nepravidelně navštěvovaly dětskou poradnu a neměly řádně proočkováno 5 dětí. Antikoncepční prostředky používalo 5 žen a v předešlém roce bylo 4 ženám provedeno umělé přerušování těhotenství.²¹⁰

Statistika cikánské mládeže v učebních oborech měla sice zvyšující se tendenci, ale vyskytla se opět úskalí v podobě náročnosti výuky a již zmíněného tlaku rodičů, aby jejich mladiství byli pokud možno co nejdříve výdělečně činní. Jedna třetina cikánského dorostu obory v tomto období nedokončila i přesto, že sociální pracovníci prováděli intenzivní působení na rodiče a spolupracovali s podniky a učiteli.²¹¹

Na konci srpna v roce 1982 se opět uskutečnil velký rekreačně výchovný tábor, kterého se zúčastnilo 105 dětí cikánského původu. Tyto tábory byly určeny pro výchovně a prospěchově zanedbané děti. Děti byly vždy rozděleny na menší počet do několika tříd. Hlavním cílem mělo být zlepšení znalostí u základních školních předmětů, kde děti nedosahovaly požadovaných výsledků, měly mezery ve znalostech a musely se tak připravovat na opravné zkoušky. Bylo zde také nutné u dětí upevnit základní hygienické a společenské návyky. Nemohly chybět i lekce proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví. Tyto čtrnáctidenní pobyty se konaly každoročně a děti je měly zdarma.²¹²

V roce 1986 žilo ve městě Karviná 509 cikánských rodin. Z uvedeného počtu bylo 196 částečně přizpůsobených a 123 rodin naprosto nepřizpůsobených. V okrajových částech města, kde byla největší koncentrace cikánských občanů a které se dostaly do zón poddolování, se tamější domy musely demolovat, a tak se zvyšoval počet Cikánů především v sídlištních

---

²⁰⁹ Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Zpráva o současném stavu v oblasti péče o občany cikánského původu v roce 1983.*

²¹⁰ Tamtéž..

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

částech města.²¹³

Zdravotní stav cikánských občanů určoval jejich životní styl. Negativním faktorem bylo požívání alkoholu, kouření a pohlavní styky před zletilostí, mnohdy v útlém věku. Nemocnost dětí se nejevila vyšší než u ostatní části populace, o něco častější byl ale výskyt kožních chorob a zavšivení. V kriminální činnosti nedošlo ve srovnání s minulými léty k větším změnám. Nejčastější trestné činy a přestupky souvisely s nedostatečnou pracovní kázní. Vedle této trestné činnosti se pak na první místo řadily trestné činy násilné povahy – ublížení na zdraví, znásilnění atd.. Již několikrát byl zmíněn alkohol a téměř polovina násilných činů byla spáchána právě pod jeho vlivem.²¹⁴ Dále jsou nejrozšířenější krádeže, které byly spíše v režii žen, kdy se např. nechaly pozvat náhodnými muži do bytů (opily je) a poté jim odcizily peníze nebo vybavení z bytu. Dalšími trestnými činy bylo příživnictví či ohrožování mravní výchovy mládeže. Velmi častým jevem byla i rodová solidarita, kdy osoby stejného původu, které by k daným případům mohly svědčit, odmítaly a chránily tak své blízké.²¹⁵

---

²¹³ Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Karviná, NAD: 727, inventární číslo: bez inventárního čísla, pořadové číslo: 101, typ kroniky: obecní, místní označení: Karviná. *Kronika města Karviné. Zápisy pro léta: 1986. s 30-32.*

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Karviná, NAD: 727, inventární číslo: bez inventárního čísla, pořadové číslo: 102, typ kroniky: obecní, místní označení: Karviná. *Kronika města Karviné. Zápisy pro léta: 1987. s 39.*

Závěr

Romové i dnes stále zůstávají zřejmě nejdiskutovanější a zároveň nejpočetnější národnostní menšinou v České i Slovenské republice. Původně kočovný národ se z indického subkontinentu postupně rozšířil po celé Evropě, kde prakticky každý stát následně vždy chtěl, aby Romové přestali kočovat, usadili se na jednom místě, přijali místní kulturu a živili se poctivou prací. V Československu se oficiálně stali národnostní menšinou až za první republiky, kdy ale byli nuceni k evidenci a mít u sebe neustále legitimizaci, což mělo diskriminační charakter. Koncem 30. let a za druhé světové války kvůli rasovým zákonům nacistického Německa byli Romové posíláni do pracovních a vyhlazovacích táborů, kde jich velká část zahynula. Po nástupu komunistů k moci se strana začíná romskou problematikou více zabývat až koncem 50. let. Všechny kočující osoby se měly najednou usídlit, pro romské rodiny, které byly v pohybu, to znamenalo razantní změnu životního stylu.

Vytyčený cíl byl v této práci naplněn v kapitole 5, ale z části i v kapitole 4. Na základě rozboru literatury, písemných pramenů a rozhovorů s pamětníky byl popsán každodenní život a postavení romské menšiny na Karvinsku v období vlády KSČ. Na začátku 1. kapitoly je také psáno, že se sami Romové shodli na používání slova Rom namísto slova Cikán. V tomto textu se tato dvě jména (případně jejich ekvivalenty v podobě jmen přídavných atd.) vesměs prolínají. Důvodem je autorova snaha o autenticitu a přesná vyjádření při citování z literatury, písemných pramenů či výpovědí pamětníků. Všechny rozhovory probíhaly v přátelském duchu, všichni dotazovaní byli velmi vstřícní a ochotni být otevření ve svých výpovědích.

Možnosti další práce ohledně života Romů v druhé polovině 20. století vidím rozhodně ve studii jejich migrace a řízenému rozptylu do různých částí České a Slovenské republiky. Nejzajímavější by ale určitě měla být velká migrace slovenských Romů na území Čech, Moravy a Slezska. Dle nařízení jednotlivých ONV by se dala porovnávat čísla jednotlivých okresů a zkoumat, kolik romských rodin přišlo na dané místo, jak se jim tam žilo, jak dlouho na té konkrétní lokalitě vydrželi apod.

V úvodu práce zmiňuji, že se postavení Romů v 50. a 60. letech výrazně zhoršilo. Jistě, bylo jim nařízeno, jak mají žít a byly jim nastaveny jasně dané mantinely. Generace Romů, která byla zvyklá kočovat, tuto náhlou změnu svého životního stylu samozřejmě snášela velmi špatně. Kočovný způsob je pro většinu dnešních Romů již ale prakticky nereálný, mnozí si jej

už zkrátka nedokáží ani představit. Generace, která jej nezažila, si tak může užívat vymožeností dnešního světa a prakticky nikdo z nich již nemá v plánu vracet se k nejistým životním podmínkám, neustálému řešení, zda na novém místě bude dostatečně kvalitní voda, přístup k elektřině či dobrá dostupnost k obstarání si potravy. Avšak nutno dodat, že migrace je u mnohých Romů i dnes častá, při změně bydliště se usadí v klasických obydlích, mají práci a dokáží se přizpůsobit místním podmínkám.

Tato práce se ve své praktické části zaměřovala na život Romů na Karvinsku od 50. do 80. let. Je logicky nemožné v tomto rozsahu zhodnotit celé etnikum podrobně, vždy se z nějakého hlediska objeví výjimky. Díky dostatku práce a sociálním jistotám, které ze zaměstnanosti pramenily, se Romové měli dobře, pokud sami chtěli a pracovali. Normalizace Romy z politického hlediska prakticky nijak nepoznamenala, jelikož většina z nich byla apolitická.

Po přečtení tohoto textu bude tedy nejspíš mírně zavádějící, že vedení KSČ či lidé na ONV řešili s Romy neustále jen různé problémy, které se po celých 30 let vesměs opakovaly – problematika ohledně bytů, hygieny, zdravotní péče, zaměstnanosti, vzdělání, docházky do školy či kriminalita. To se opravdu dělo a děje jen u malé části romské populace, která by se měla vlézt do 15 %.

Všichni dotazovaní se také shodují, že v 70. a 80. letech v jen ojedinělých případech zaznamenávali nějakou formu diskriminace a rasismu. Tehdy si to zkrátka občané neromského původu k Romům údajně nedovolili a dalo by se říci, že socialistický ideál rovnosti se alespoň navenek opravdu ctil a ostatně i požadavky a nařízení ministerstev se tímto povedla plnit. Zhoršení situace tak nastalo v letech 90., kdy respondenti potvrzují náhlý obrat široké veřejnosti vůči Romům či jiný přístup od např. zaměstnanců na různých úřadech. S Romy se po sametové revoluci začalo jednat hůř. Pan Malík vzpomíná, že když se na přelomu tisíciletí snažil získat pracovní pozici, kvůli svému původu mu daná práce nebyla přidělena. I přesto, že měl vyšší kvalifikaci díky dvěma vystudovaným vysokým školám, místo nakonec dostal jiný uchazeč s pouze středoškolským vzděláním. Podle pana Malíka v tomto případě opravdu rozhodovala barva kůže.

Vyčítat dnes Romům, že nechtějí pracovat, nemusí být ve většině případů vždy oprávněné. Vyskytují se totiž případy, kdy zaměstnavatel mnohdy jen kvůli svým neopodstatněným předsudkům Roma nezaměstná. Samozřejmě ale může hrát roli jejich nízká

kvalifikovanost. Z tohoto důvodu začali být propouštěni jako první po roce 1989. Nekvalifikovanost a nízkou gramotnost (odhaduje se zhruba třetina) u dnešních Romů ve středních letech můžeme hledat právě v socialismu, kdy děti byly mnohdy bezdůvodně posílány do zvláštních (dnes praktických) škol.

Část dotazovaných se shoduje, že po sametové revoluci náhlá svoboda a demokracie nemusela být pro dnešní Romy vždy výhodná. Za socialismu se tolik režimem vyžadovaná asimilace z větší části rozhodně povedla, ale s nástupem 90. let začali být Romové podle pana Ference opět Romy. Nevnímá totiž nucenou asimilaci jako nic zlého a násilného. I další dotazovaní se shodují, že to bylo pro Romy jen dobře, když se mohli usadit a své zvyky, jazyk a kulturu přitom dále dodržovat, pokud chtěli. Za socialismu měli své jistoty – práce, bydlení, ale hlavně měli povinnosti, které po nich režim jasně a tvrdě vyžadoval. Za socialismu po vychození základní školy musely děti do učení, jinak od státu rodiny nedostaly přídavky. Dnes je v tomto ohledu stát vůči Romům (ale nejen vůči nim) mnohem víc benevolentnější a část z nich toho bohužel zneužívá a současní rodiče, kteří nepracují a jen využívají sociálních dávek, by si tento způsob života za komunismu nemohli dovolit. I dle dotazovaných a vlastních zkušeností autora tak rozhodně nejsou dobrým příkladem pro další generace, která si svou budoucnost mnohdy maluje podobně.

Je tak na dnešních pedagogích v mateřských a základních školách, pokud s romskými dětmi pracují, aby se sami více seznámili s romskou kulturou a historií, aby tak daný pedagog byl na výuku s nimi připraven a chápal jejich potřeby. Žádné vzdělávání na téma romistiky se však na pedagogických fakultách prakticky vůbec neodehrává, s čestnou výjimkou Univerzity Palackého v Olomouci a snahám dnes již zesnulé socioložky Zdeňky Jařabové. Nesetkal se s ním sice ani autor této práce, avšak díky vypracování diplomové práce s tímto tématem, bude ke vzdělávání mladých Romů přistupovat s mnohem většími znalostmi a empatií.

Seznam pramenů a literatury

Literatura

- BAUER, Jiří: *Otázka komunismu*. Praha: Futura, 2006. 255 s.
- BITRICH, Tomáš - ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*. Praha 2001. 614 s.
- BLAŽEK, Petr – SCHOVÁNEK, Radek: *Prvních 100 dnů Charty 77: průvodce historickými událostmi*. Praha: Academia, 2018. 451 s.
- BOČKOVÁ, Marie: *Zemědělství a 50. léta*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008. 119 s.
- COHN, Werner: *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 61 s.
- COURTOIS, Stéphane: *Černá kniha komunismu: zločiny, teror, represe*. Praha: Paseka, 1999. 407 s.
- ČAPKA, František – LUNEROVÁ, Jitka: *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno: CPress, 2012. 152 s.
- DAVIDOVÁ, Eva: *Romano drom – Cesty Romů 1945-1990*. 2. vyd. Praha: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 273 s.
- DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, 2006. 412 s.
- DRDA, Adam – STRACHOTA, Karel: (eds.): *Naše normalizace*. Praha 2011. 214 s.
- EMMERT, František: *Rok 1968 v Československu*. Praha: Vyšehrad, 2007. 63 s.
- FIALA, Petr: *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 315 s.
- FRASER, Angus M.: *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998. 374 s.
- FRIEDMAN, Norman: *Studená válka 1945-1991*. Brno: Computer Press, 2005. 64 s.
- GADDIS, John Lewis: *Studená válka*. Praha: Slovart, 2006. 278 s.
- GUY, Will: *Between past and future: the Roma of Central and Eastern Europe*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, 2001.
- HÁJKOVÁ, Markéta: Rodina a zvyky slovenských Romů usazených v ČR. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. s. 127-144.
- HAJZLEROVÁ, Irena. Zaniklý svět: historie staré Karvinné. Karviná 2002. s. 24.
- HALAMOVÁ, Veronika: *Political processes in Czechoslovakia 1949-1953: an instrument of legitimation of the communist regime*. Lublin: EL-Press, 2014. 122 s.
- HORVÁTHOVÁ, Jana: *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Člověk v tísni, 2002. 84 s.
- HORVÁTHOVÁ, Jana. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1998, 51 s.
- HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: 2004. 1 148 s.
- HUČÍN, Jakub: *Romové jsou jiní a jiní zůstanou*. Praha: Portál, Psychologie dnes, 2004, č. 5, s. 9-13.
- CHOLÍNSKÝ, Jan: *O příčinách vítězství komunistů v únoru 1948*. Praha: Občanský institut, 2009. 23 s.
- JAKOUBEK, Marek et al: *Cikáni a etnicita*. Praha: Triton, 2008. 403 s.
- KABÁT, Jindřich: *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. 470 s.

- KALEJA, Martin: *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2011. 162 s.
- KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří – ADAMEC, Jan: *Český a slovenský komunismus (1921-2011)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. 459 s.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1953-1966. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy*. Praha: SPN, 1992. 146 s.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. 828 s.
- KIJONKA, Edmund.: *Karviná: město v kráse památek*: Karviná 2005. 159 s.
- KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VIII*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. 326 s.
- KOVÁČ, Dušan: *Dějiny Slovenska. 2. vyd.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 434 s.
- KRÁTKÝ, Karel: *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 541 s.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy. 1. vydání*. Praha : Argo, 2005. 1109 s.
- LEDERER, Jiří: *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014. 222 s.
- LONDÁK, Miroslav: *Rok 1968 a ekonomická realita Slovenska*. Bratislava: Prodama, 2007. 177 s.
- MANN, Arne B.: *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001. 48 s. ISBN 80-7168-762-6.
- MARSEILLE, Jacques – LANEYRIE-DAGEN, Nadejje: *Významné události světových dějin*. Praha: Svojtka a Vašut, 1997. 317 s.
- MECHÚROVÁ, Leona: *Příručka dobré praxe RP ROMA*. Karviná: Občanské sdružení „Sdružení Romů severní Moravy“, 2008. 80 s.
- MENCL, Vojtěch: *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha: Naše vojsko, 1990. 399 s.
- NAVRÁTIL, Pavel – ŠIŠLÁKOVÁ, Monika: *Podmínky výchovy v romských sociálně vyloučených rodinách*. In: SIROVÁTKA, Tomáš (ed.). *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita Fakulta sociálních studií, 2004. s. 137-162.
- NAVRÁTIL, Pavel: *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, 2003. 224 s.
- NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes. 5. dopl. vyd.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, 129 s.
- OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1994. 124 s.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. 183 s.
- PERNES, Jiří: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008.
- PEŠEK, Jan – LETZ, Robert: *Štruktúry moci na Slovensku: 1948-1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004. 807 s.

- PETRÁŠ, René: *Cikánská/romská otázka v Československu na počátku komunistického režimu a návaznost na starší vývoj*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. 238 s.
- PROKEŠOVÁ, Miriam: *Romové, otázky a hledání odpovědí*. Ostrava: Repronis, 2010. 102 s.
- PRUŠA, Jiří: *Abeceda reálného socialismu*. Praha: Avia Consultants, 2011. 678 s.
- PÚČIK, Miloslav: *Rok 1968 a armáda na Slovensku*. Bratislava: MO SR v Tlačovom a inf. stredisku, 1999. 117 s.
- ŘÍČAN, Pavel: *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 2. vyd. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 143 s.
- ŠOTOLOVÁ, Eva: *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2000. 95 s.
- ŠOTOLOVÁ, Eva: *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum, 2011. 130 s.
- TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (eds.): *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*. Praha 2012. 288 s.
- UNUCKOVÁ, Michaela: *Žijí mezi námi: historie a současnost Romů*. Karviná: Sdružení Romů severní Moravy, 2007. 35 s.
- VODIČKA, K: *Základní principy politického systému komunistického Československa*. Politologická revue, 4, 2000, č. 1, s. 108-118.
- ZEMAN, Viliam: *Vybrané kapitoly z romológie - východiská pre sociálnu prácu*. Bratislava: Občanské sdružení Sociální práce, 2006. s. 151.

Prameny

Ústní prameny - Rozhovory s pamětníky:

<u>Jméno</u>	<u>Zaměstnání</u>	<u>Místo narození</u>	<u>Datum narození</u>	<u>Datum pořízení rozhovoru</u>
Milan Ferenc	Předseda občanského sdružení „Sdružení Romů Severní Moravy“	Poprad	6. 9. 1953	8. 8. 2019
Petr Slezák	Manažer prevence kriminality, Městská policie Karviná	Hodonín	11. 7. 1966	8. 8. 2019
Božena Bangová	Pokojská	Ostrava	13. 5. 1962	9. 8. 2019
Vanda Holubová	Předsedkyně smíšeného komunitního centra Tulipán – Horní Suchá	Bohumín	30. 4. 1974	9. 8. 2019
Igor Malík	Předseda občanského sdružení Lačno Lav	Skalica	4. 7. 1959	9. 8. 2019
Bc. Jarmila Szurmanová	Oddělení sociálních věcí Sociální pracovník pro romskou problematiku	Karviná	10. 2. 1966	13. 8. 2019
Barnabáš Radič	Důchodce / Muzikant	Rimavská Sobota	25. 3. 1953	14. 8. 2019

Prameny

CHARTA 77: Dokument Charty 77 č. 23: Postavení Cikánů-Romů v ČSSR.

Ústava 9. května (ústavní zákon č. 150/1948 Sb.).

Zákon č. 74/1958, o trvalém usídlení kočujících osob.

Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 102, inventární číslo: 1015, karton 22. *Zpráva o řešení otázek osob cikánského původu v okrese s přijatým opatřením, fol. 3-4, 11-13 Časový rozsah: 1958.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 94, karton 10. *Zpráva předsedy vlády ČSSR o řešení cikánského problému v ČSSR zasláná předsedovi ONV Časový rozsah: 1962.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 141, signatura: 104, karton 201. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení cikánských otázek ONV Časový rozsah: 1966 - 1973.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 1840, karton 1735. *Péče o vzdělávání a zlepšování kulturního vyžití cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1970 - 1971.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. *Materiály komise ONV pro otázky cikánského obyvatelstva Časový rozsah: 1977 - 1983.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Bohumín, číslo pomůcky: 162, inventární číslo: 197, karton 78. *Zápisy ze schůzí komise pro řešení otázek cikánského obyvatelstva. Časový rozsah: 1970 - 1972.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Karviná, NAD: 727, inventární číslo: bez inventárního čísla, pořadové číslo: 101, typ kroniky: obecní, místní označení: Karviná. *Kronika města Karviné. Zápisy pro léta: 1986.*

Státní okresní archiv Karviná, fond: Městský národní výbor Karviná, NAD: 727, inventární číslo: bez inventárního čísla, pořadové číslo: 102, typ kroniky: obecní, místní označení: Karviná. *Kronika města Karviné. Zápisy pro léta: 1987.*

Internetové zdroje

ALINČOVÁ, Milena et. al.: Romové. 2002. In:

<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove.pdf> [cit. 30. 7. 2019].

ČEMUSOVÁ, Tereza: *K zemi jde celé sídliště. Proč v Karviné bourají část města, do které se investovaly desítky milionů?* In: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/karvina-bourani-domu-residomo_1904100620_tec [cit. 20. 7. 2019].

DAGGER, Richard – BALL, Terence: Socialism. In:

<https://www.britannica.com/topic/socialism/Other-early-socialists> [cit. 31. 7. 2019].

EKOPUNK.CZ: *Znaky tradiční romské komunity*. 2010. In: <http://ekopunks.blog.cz/1005/znaky-tradicni-romske-komunity> [cit. 15. 3. 2018].

FIOROVANTIOVÁ, Soňa: *Prvé roky normalizácie*. 2004. In:

http://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_1_3.pdf [cit. 29. 3. 2018].

FRYDRÝŠKOVÁ, Kristýna: *Romové pod vlivem komunismu*. In:

<http://www.romanovodori.cz/etno/romove-pod-vlivem-komunismu/> [cit. 10. 8. 2019]

FRYDRÝŠKOVÁ, Kristýna: *Z kočovníků vesničany*. In: <http://www.romanovodori.cz/etno/z-kocovniku-vesnicany/> [cit. 18. 8. 2019]

HAJSKÁ, Martina: *Elena Gorolová*. In: <https://www.pametromu.cz/index.php/pametnici-prehled/121-gorolova-elena> [cit. 29. 7. 2019].

JELEFF, Sophie: The Council of Europe: Protecting the rights of Roma. s. 9. In:

<https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/5976-pdf-the-council-of-europe-protecting-the-rights-of-roma-.html> [cit. 31. 7. 2019].

JIŘIČKA, Jan: *Vozy nám vzali, koně podřízli. Romové před 55 lety přestali kočovat*. In:

https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/konec-kocovani-romu.A140408_132421_domaci_jj [cit. 20. 7. 2019].

KATUWAL, Ram Kumar: Babylon. In: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1131721572-babylon/419236100152002/obsah/685061-ram-kumar-katuwal> [cit. 31. 7. 2019].

MILTOVÁ, Alena.: *Centralismus demokratický*. 2017. In:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Centralismus_demokratick%C3%BD [cit. 30. 7. 2019].

PAVELČÍKOVÁ, Nina: *Úvodní poznámky k historii Slezska a Severní Moravy*. In:

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/uvodni-poznamky-k-historii-slezska-a-severni-moravy-v-prubehu-20-stoleti/> [cit. 4. 8. 2019].

VLČEK, Tomáš: *Charta 77*. In: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php> [cit. 15. 8. 2019].

ŠTĚPÁŘOVÁ, Ema: *Specifika romské rodiny*. 2005. In:

<https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/rasismus/Stranky/%C5%A0%C4%9Bpa%C5%99ov%C3%A1,-Ema-Specifika-romsk%C3%A9-rodiny.aspx> [cit. 16. 3. 2018].

ŽATKULIAK, Jozef: *Normalizácia, politika Moskvy a zlomenie slovenskej a českej spoločnosti (1968 – 1970)*. 2000. In: http://www.history.sav.sk/zatkuliak/zatkuliak_normalizacia.pdf [cit. 29. 3. 2018].

Seznam zkratk

ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
ONV	Okresní národní výbor
OSN	Organizace spojených národů
ROH	Revoluční odborové hnutí
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
USA	Spojené státy americké
ÚV	Ústřední výbor
VB	Veřejná bezpečnost

Resumé

The topic of this thesis is Gypsies in Czechoslovakia in 1948 to 1989 with focus on area of Karviná city in normalization era. Gypsy nation was originally based in India. Two thousands years ago Gypsies started to migrate to the rest of the World, especially to Europe. They were never welcomed almost anywhere, so they are known for tireless traveling.

That was unacceptable for communist party, who ruled in Czechoslovakia in the second half of 20th century. They made some laws to keep Gypsies on one place, so they had to stay there. Communists had several problems with Gypsies, which were the same for all those 30 years – for example with their accommodations, hygiene, education or criminality. Communists tried as hard as possible to make Gypsies the same as a majority, but differences between majority and Gypsies are still there nowadays. And because of democracy after Velvet revolution in 1989 there are many more other problems.

Přílohy

Příloha č. 1: *Romská vlajka* (Zdroj: <https://www.onlinestores.com/flagdetective/wo-gypsy-flag.htm>)

74

Zákon

ze dne 17. října 1958

o trvalém usídlení kočujících osob

Národní shromáždění Republiky československé usneslo se na tomto zákoně:

---

§ 1

Národní výbory poskytují osobám, které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usidlému způsobu života; zejména jsou povinny těmto osobám pomáhat při opatřování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se staly řádnými pracujícími občany.

§ 2

Kočovný způsob života vede ten, kdo se ve skupinách nebo jednotlivě toulá z místa na místo a vyhýbá se poctivé práci nebo se živí nekalým způsobem, a to i tehdy, je-li v některé obci hlášen k trvalému pobytu.

§ 3

zrušeno

§ 4

Ministr vnitra vydá v dohodě se zúčastněnými ústředními úřady předpisy k provedení tohoto zákona, v nichž může zejména stanovit, jakým způsobem budou prováděny dodatečné zápisy do matrik, zajištěna evidence a zjišťována totožnost osob, které vedly kočovný způsob života.

---

§ 5

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení, s výjimkou ustanovení § 3, které nabývá účinnosti dnem 1. března 1959; provedou jej ministři vnitra a spravedlnosti v dohodě se zúčastněnými členy vlády.

Novotný v. r.

Fierlinger v. r.

Široký v. r.

Barák v. r.

Dr. Škoda v. r.

Příloha č. 2: Zákon č. 74/1958 Sb (Zdroj: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-74>)

Charta 77, vycházejíc z čl. Ústavy a zákonů, jakož i mezinárodních paktů o lidských právech a Všeobecné deklarace lidských práv OSN, prosazuje od začátku své činnosti zásadu, že lidských práv a demokratických svobod, zaručených právním řádem, mají požívat všichni lidé bez jakékoli diskriminace. Znamená to mimo jiné, že těchto práv a svobod mají požívat lidé bez ohledu na národnostní příslušnost či etnický původ a že příslušnost k určité národnosti či rase nemůže být příčinou omezení či odtěnění práv a svobod.

Charta 77 ukázala, že z hlediska lidských práv je čl. právní řád rozporuplný, a to jak v oblasti příslušných zákonných a jiných právních ustanovení, která práva občanská vyhláší a popisují, tak v oblasti zákonných záruk těchto práv; ukázala rovněž mnohokrát, že denní praxe státních a společenských orgánů a institucí často porušuje lidská práva, která se čl. stát zavázal respektovat na mezinárodním fóru, ale i občanská práva vyhlášená Ústavou a zákony. Tento dvojitý všeobecně nautěšený stav - právního řádu a denní praxe - nás nezbavuje povinnosti vyslovit kritický názor na takové porušování lidských práv, které souvisí méně s politickými poměry v zemi než např. politická diskriminace v povolání a zaměstnání nebo trestní postih osob pro projevy jejich přesvědčení. Takové méně politické a proto méně zjevné porušování lidských práv vidíme v diskriminaci cikánských spoluobčanů (Romů), o jejichž společenském postavení - zejména z hlediska porušování právního řádu - vypracovala skupina signatářů Charty 77, zabývajících se problémy menšin, první úvahu. Jejím zveřejněním chceme podnítit diskusi o této otázce a vyvolat zájem o problémy Romů. Uvědomujeme si při tom, že jejich postavení ve společnosti ovlivňuje celá řada faktorů, a i proto vyzýváme všechny, kdo mohou přispět k osvětlení těchto otázek ve snaze pomoci zlepšit životní podmínky a společenské postavení Cikánů - Romů, aby se do tohoto společného úsilí zapojili.

Domníváme se zároveň, že samotní Romové se budou snažit prosazovat své občanské, politické, sociální, kulturní a hospodářské práva. Zjišťujeme, že po administrativním zrušení Svazu Cikánů - Romů, není v této zemi romská organizace či instituce, která by hájila jejich zájmy. (Neexistuje ani neromská státní instituce tohoto druhu.) Založení takové organizace pokládáme za velmi potřebné. Chceme přitom zdůraznit, že řešení otázky nevidíme v prosté integraci romského ~~zprac~~ obyvatelstva do společnosti (a ve vytváření podmínek pro tuto integraci). O tom, zda mají Romové spolynout s většinovým obyvatelstvem, přijmout bez sbytku jeho civilizační hodnoty a strátit svou etnickou entitu, mohou totiž rozhodnout jen oni sami. Jen oni sami mohou rozhodnout o stupni této integrace, pokud jí přijmou. Tomuto rozhodování je vystaveno romské obyvatelstvo stále a vlastně každý Rom po celý život a je na většinovém obyvatelstvu a orgánech státní moci, aby vytvořily důstojné podmínky pro toto rozhodování a aby přispěly k atmosféře vzájemného pochopení.

K tomu také máme závěry úvahy a praktické kroky, jimiž by řešení romské otázky v Československu mohlo započít. Charta 77 předkládá tuto úvahu veřejnosti i čl. úřadům jako podklad k diskusi.

Praha dne 13. 12. 1978

Žádáme, aby příspěvky do diskuse byly zasílány též Chartě 77, a to na adresu: Jan Ruzl, Praha 10, Kramelská 104/150.

Václav Havel
mluvčí Charty 77

dr. Ladislav Hejdiánek
mluvčí Charty 77

Příloha č. 3: Charta 77: O postavení Cikánů-Romů v Československu (Zdroj: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/historicke-okenko-dokument-charty-77-o-postaveni-cikanu-romu-v-ceskoslovensku-z-prosince-1978>)

Lahovka, chobor hore,
Jilivore

ZO/018/1962 (55)
99/121

PŘEDSEDA VLÁDY
ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY

99-V-10-1972

- 1) Komise ve pořádku (např. uhradit akcie pro cik. oldály)
- Na základě zprávek: a) prohodit postup řešení
- b) vyhodnotit stav v plnění usn. a hlavně pracovat s MěNV, MNV kote cikánské oby. je ubytovací - pracovní náruh dalšího hlubšího opatření.

TAJNÉ

V Praze dne 22. ledna 1962

Č.j. 010/62-T.sekr.

Výtisk č. 3

Počet listů: 7

J. Šachovský

119 IX. 1974

- 2) K tomuto problému přibírat OVZ, poradit se OOR, OU - čist, děšok.
- Do 15. II. 62 informovat o postupu práce -
- Do 29. II. Vážení soudruhu, zajištění zpracování náruh pro RONV

politické byro ústředního výboru Komunistické strany Československa se na své schůzi dne 19. prosince 1961 zabývalo stavem plnění svého usnesení ze dne 8. dubna 1958 o práci mezi cikánským obyvatelstvem. Politické byro konstatovalo, že přijetí a uskutečňování tohoto usnesení otevřelo cestu k soustavnému a komplexnímu řešení cikánského problému v ČSSR.

Úkoly další výstavby vyspělé socialistické společnosti vyžadují věnovat zvýšené úsilí postupnému dořešení tohoto problému, který je dědictvím kapitalistické éry i dřívějších vykořisťovatelských řádů. Není sporu, že úplné vyřešení této otázky je úkol náročný, avšak již dosavadní výsledky, dosažené při plnění úkolů daných usnesením politického byra ÚV KSČ z 8. dubna 1958 ukazují, že linie vytyčená ústředním výborem je k dosažení tohoto cíle naprosto reálnou a účinnou cestou.

Úsilí, které na základě usnesení politického byra ÚV KSČ vyvinuly stranické a státní orgány i společenské organizace, přineslo již některé dobré výsledky. Uskutečňováním zákona č. 74/58 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob, byl učiněn důležitý krok k likvidaci kočovného způsobu života cikánů. Také směrnice o výchově a vyučování cikánských dětí vydané ministerstvem školství a kultury dne 30. září 1958 a směrnice ministerstva zdravotnictví pro zdravotnickou práci u osob, které vedly kočovný způsob života, ze dne 10. ledna 1959 se staly významným nástrojem ke zlepšení situace mezi

ZO-018/1962

17

Příloha č. 4: Úvodní strana Zprávy předsedy vlády ČSSR o řešení cikánského problému v ČSSR zaslaná předsedovi ONV Karviná. (Zdroj: Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 139, inventární číslo: 94, karton 10.)

Výchovný plán SZK pro děti předškol. věku v SVS v Moravici u Opavy ve dnech 1.10. - 29.10.1979

Den	Rozvrhka	Ramí hry	Zaměstnání	Vycházka	Opak. chvíle	Pobyt venku	Hry
29.10. Pondělí							
2.10. Úterý	reskoce na povel uči- telky	navést. předst.- stvi s dětmi	seznámení s pro- storní obyčtovny	na zahrádě hry se zpěvem	vyprávění o hřibech	pobyt venku hry na zahrádě a kolotoči	hry vycházka na hřibě, rýčkové hry
3.10. Středa	navrhovat při ovičení	nasčrtní s bilu hlasu	sledování poř. v televizi vysílání pro MS	Vycházka do okolí seznámení s prostředím	výzdoba k VŘSR	pobyt na zahr. ejed se skluz. srazob, hrozinka	volné kreslo- vá, hry se srazob, hrozinka
4.10. Čtvrtek	zapojit vědeck- ny děti do po- hybové hry	konstrukt. hry dla kresl. Tante	MP polítky do 5 modelování	Vycházka na hřibě hra se švina- dlem	PV div. hry šáp zvěřili čepičku	vých. k lesu sber křávaní hřibů, hry v přesku	poslech po- hádek
5.10. Pátek	vytvořit si dostateč. pro- stok na ovičení	rozvíjení hry na látko, vy- ukití pomůcek	VH modelování kreslení jablka klid při práci	Vycházka na pastviny po- zorování křev	Opak. básně Podzim	vycházka na hřibě, hry v přesku	rozvíjení hry na AHS
6.10. Sobota	při ovičení v kruhu udržet kruh	sledování po- hádky v tel.	LV poslech pohá- dek - určení kladu a zápornu	Vycházka k lesu pozorování listů svazilých křev	VV - část přovíže. svazilých křev	pobyť na zahr. hry na kolotoč	prohlídka knih, dopis ovrátká
7.10. Neděle	vychle reagov- vat na znám	pohádky v tel.	práce s přír. materiálem	vycházka do le- sa, kolečko hry	KV - vytvořte váni 2/4 rytmem	zahrada, skluz kolotoč	provízení hry hrozka se pomůckami

Individuální činnost - seznámení dětí s kolektivem dětí i dospělých
- opvojení základních hyg. návyků, zacházení s přístroem
Hygiena - konstruktivní hry, poslech pohádek,
Náhr. činnost

Příloha č. 5: Výchovný plán sociálně zdravotního kurzu pro děti předškolního věku v sociálně výchovném středisku v Moravici u Opavy ve dnech 1. 10. – 29. 10. 1979. (Zdroj: Státní okresní archiv Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 134, karton 89. Materiály komise ONV pro otázky cikánského obyvatelstva. Časový rozsah: 1977 - 1983.)